# 1. Úvod.

Co se většině lidí vybaví, když se použije slovo deviace, deviantní jednání, deviant? V lepším případě pouze někdo, kdo to „nemá v hlavě v pořádku“, celý svůj život tráví v přítmí svého prázdného bytu nebo, byla-li jeho deviace odhalena, tiše hledí ven přes zamřížovaná okna psychiatrické léčebny, houpe se na židli a mluví si sám pro sebe. V horším případě, a troufám si tvrdit, že tento názor bude častější, je deviant synonymem pro „kriminálníka“ nebo „úchyla“. Deviant je tak v představách mnoha lidí nějaký temný živel trávící svůj život přepadáváním, znásilňováním a vražděním bezbranných žen nebo rozdáváním „bonbonů“ dětem před školou, aby s nimi následně zamířil do nedalekého parku či křoví...

Na takovýto převládající názor mají v současné době největší vliv sdělovací prostředky, ve kterých se titulky či zprávy typu: „Deviant znovu zaútočil!“ čas od času objevují a vždy vyvolají velký ohlas veřejnosti.

Ve skutečnosti však je problém sociálních deviací mnohem složitější. Ne každá deviace automaticky musí znamenat protiprávní jednání. Existují dokonce i deviace v pozitivním slova smyslu, které jsou sice odchylkou normy, ale tím „lepším“ směrem. Protiprávní jednání představuje pouze malou podskupinu sociálně deviantního jednání a trestné činy, tedy společensky nejnebezpečnější druh protiprávního jednání, jsou ve skutečnosti jen zlomkem z veškerého jednání, které se jakýmkoliv způsobem odchyluje od určitých pravidel společnosti.

V souladu se zadáním diplomové práce se proto zaměřím na rozdíly mezi sociálně deviantním jednáním a jednáním protiprávním. Nejdříve je nutné vymezit si teoretický a pojmový rámec celého problému. Na úvod proto bude věnována pozornost sociálním deviacím. Bude vymezen samotný pojem deviace, dále pak druhy sociálních deviací a jednotlivé historické přístupy ke zkoumání sociálních deviací (tzv. teorie sociálních deviací). Následně se budu věnovat protiprávnímu jednání jako podmnožině jednání sociálně deviantního.

V druhé části práce se zaměřím na vztah sociálních deviací a protiprávního jednání. Nejprve stanovím hlavní rozdíly mezi těmito dvěma pojmy. Pro větší názornost se pak zaměřím pouze na jeden druh sociálních deviací a to sexuální deviace. Na těchto konkrétních případech jednotlivých typů sexuálně deviantního bude možné poukázat právě na to, že protiprávní jednání je skutečně jen podskupinou jednání deviantního, protože přestože se

někdo chová odchylně od zavedených norem sexuálního chování, neznamená to, že je nutné jej stíhat či snad dokonce zavřít do vězení.

# 2. Sociální deviace - základní pojmy.

## 2.1 Co je to deviace?

Deviace obecně je chápána jako jakákoliv odchylka od normální struktury či funkce a může se vyskytovat u kteréhokoliv jevu v přírodě či ve společnosti. Všechny přírodní či společenské jevy v sobě obsahují dispozici k deviacím, a to vždy, pokud se vyznačují aspoň malým stupněm variability. Pak každá odchylka od normálního stavu daného jevu nabývá deviantní charakter. S narůstající složitostí jevu narůstá jeho variabilita a tím i jeho dispozice k deviacím. Deviace v obecném pojetí se mohou vyskytovat na úrovni neživých předmětů, rostlin, živočichů, člověka a všech sociálních jednotek.

Pojem deviace je charakterizován vysokým stupněm obecnosti a abstraktnosti. Například zaměříme-li se na deviace u lidí, můžeme sem zahrnout tak různorodé stavy jako tělesné nemoci, smyslové a fyzické defekty, duševní poruchy, sebevraždy, některé sexuální projevy, alkoholismus, drogová závislost, kriminalita, delikvence a mnohé jiné. Pojem deviace tak v sobě spojuje mnoho různých stavů a podmínek značně variabilní kvality a intenzity a je tak proto značně obtížné postihnout jej všeobecně platnou teorií. Deviace na obecné úrovni tak musí být chápána jako množina stavů, jevů či forem, které se vyznačují určitou společnou vlastností, kterou se liší od nedeviací. Specifické deviantní formy pak mohou mít kromě vlastností společných s ostatními specifickými formami i řadu vlastností odlišných. Teoretický přístup k deviaci jako obecnému konceptu může vycházet pouze z vlastností společných všem specifickým formám.

Lze sice říci a podle mnoha autorů tomu tak skutečně je, že pojem deviace je hodnotově a emocionálně neutrální, ale je jisté, že v praxi není výrazu deviace prakticky nikdy užíváno k označení pozitivních vlastností a k pochvale. Naopak téměř vždy je výraz deviace spojován s negativními vlastnostmi a odsuzujícími reakcemi vůči osobám, jimž jsou takové vlastnosti připisovány. Termín deviace tak sice může být neutrální svou sémantickou konstrukcí, ale ve vědomí lidí vyvolává negativní hodnocení, představy a stereotypy.[1]

[1] Viz Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 15 - 17.

## 2.2 Sociální deviace.

Z celkového počtu deviací představují sociální deviace pouhou část. Deviace tedy lze dělit na sociální a nesociální. Nesociální deviace jsou deviacemi, které nemají význam v sociálních interakcích a vztazích. Nesociální povahu mají všechny deviace u nesociálních objektů, tj. u takových objektů, které nevytvářejí organizovaná společenství a mezi nimiž neexistují sociální interakce a vztahy. Nesociální deviace se však mohou vyskytovat i u sociálních aktérů, tedy u lidí. Do této skupiny patří především tzv. skryté deviace, tedy deviace, které nejsou okolím rozpoznány nebo jsou rozpoznány, ale nejsou okolím za deviace považovány. Skryté deviace tak jsou sice deviacemi, ale ne deviacemi sociálními, protože neovlivňují sociální interakce, vztahy.

*„Sociální deviace jsou ty deviace, které mají význam v sociálních interakcích a vztazích.“* [2] Vyskytují se v lidských společenstvích, tedy všude tam, kde existují určité formy sociálního života, sociálních interakcí a vztahů. Do oblasti lidských sociálních deviací můžeme podle Hrčky (2001) řadit tyto čtyři skupiny stavů:

I. deviantní chování - rozpoznané a označkované
II. poruchy psychických funkcí člověka - většinou se projevují ve formě deviantního chování, takže je zařazujeme do skupiny I.
III. deviantní fyzické charakteristiky - např. tělesné nemoci, fyzické malformace
IV. deviantní sociální charakteristiky - např. rozvedená žena, bývalý vězeň[3]

Deviace tedy nelze ztotožňovat se sociálními deviacemi a sociální deviace nelze omezovat pouze na deviantní chování. Z tohoto hlediska by se podle Hrčky (2001) jevilo vhodnějším použít pojem sociálně deviantní projevy, které by se dále členily na behaviorální (deviantní chování) a nonbehaviorální (fyzické, sociální a psychologické charakteristiky).[4]

Nejčastější definice sociální deviace, která se vyskytuje v řadě slovníků a i v dílech některých autorů je poněkud zjednodušená a jak si vysvětlíme dále, nepokrývá plně celý problém. „S***ociální deviace*** je tak mnohdy označována jako ***odchylka od očekávaného,***

[2] Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 15.
[3] Blíže: Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 16.
[4] Blíže: Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 17.

***standardizovaného a institucionalizovaného chování, jež předepisuje určitá sociální norma.“***[5]

Dle Dobrovičové (in Hungr a kol., 1993) tedy lze deviace charakterizovat jako pojem:

I. široký - neuvádí konkrétní normu, od které se chování odlišuje
II. neutrální - nevypovídá o tom, zda jde o odchylku pozitivní či negativní
III. emocionálně indiferentní - nehovoří o tom, zda jde o chování dobré nebo špatné

Existuje tak mnoho forem sociální deviace. Různorodost sociálních deviací převyšuje různorodost společenských norem, protože deviace se mohou projevovat ve vícerých směrech. Kromě toho se jednotlivé normativní systémy často překrývají, takže tentýž druh chování je krytý různými normativními systémy. Z toho vyplývá, že jeden typ deviačního chování může znamenat porušení několika norem současně. Navíc deviace se neomezuje na jeden čin, ale jde o celý systém činů.[6]

## 2.3 Sociální norma.

Základním regulativem, který umožňuje sociálním útvarům od primárních skupin až po složité sociální celky přežít a dále se rozvíjet, je normativní řád, tedy závazný systém sociálních norem, který modeluje chování člověka a zároveň stanoví očekávání tohoto chování. Normativní řády regulují celou sféru našeho jednání od každodenních intimních vztahů až po složité společenské rituály, které určují chování jednotlivců a skupin při vzájemné interakci. Jádrem normativních řádů jsou **sociální normy**, tedy pravidla, která jsou produktem procesu sociální interakce a sociální komunikace členů příslušného sociálního útvaru. Sociální normy tedy nejsou pouhým výtvorem jedinců, ale prochází procesem objektivizace, díky kterému sociální normy vystupují jako „objektivní“ danost nezávislá na individuální vůli subjektů sociálních vztahů. Sociální normy tak mají nadindividuální charakter, jsou tedy vztaženy nikoliv ke konkrétnímu příslušníku skupiny či sociálního útvaru, ale obecně ke všem členům.

Normativní řád ve společnosti není jeden, ale je to komplex dílčích normativních systémů, které za pomoci sociálních norem budou regulovat různé sféry sociálního života. Jedním ze základních klasifikačních kritérií normativních řádů, a tím i sociálních norem, je

[5] Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 61.
[6] K tomu: Dobrovičová, G. In Hungr a kolektiv. Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 66 - 67.

jejich dělení v závislosti na oblasti společenského života, které jsou těmito normami dotčeny. Mezi nejdůležitější normativní systémy tak patří systémy morálních norem, obyčejových norem, náboženských norem a právních norem, méně významnými systémy pak jsou normy jazykové, logické, estetické, ekonomické či politické povahy.

**Morální normy** jsou nejbližší právním normám a často se vzájemně překrývají. Morální normy hodnotí lidské chování na základě bipolarity: morální – nemorální, spravedlivé – nespravedlivé, čestné – nečestné, dobré – špatné, správné – nesprávné a podobně. Na rozdíl od práva však nejsou morální normy většinou vyjádřeny formálně, nejsou tedy písemně publikovány, jsou zpravidla méně určité a k jejich zachovávání stát nepropůjčuje mocenské donucení. Podle toho, na jakém stupni morálky se jednotlivec ocitá, lze vysledovat jeho vztah ke konformitě, k porušení norem, k odpovědnosti nést negativní následky vlastního jednání a podobně. Hranice systému morálních a právních norem jsou prostupné, a proto i mravní pravidla a příkazy jsou často i normami práva. Naproti tomu však můžeme nalézt právní normy, které jsou morálně indiferentní, stejně tak jako morální normy, které jsou indiferentní z hlediska práva.

**Obyčeje, zvyky a tradice** fixují historicky vzniklé, ustálené a lidskou zkušeností ověřené vzorce chování, regulující především pravidla vzájemného soužití lidí a příslušných sociálních skupin. Jejich zdrojem tak jsou tradice a institucionalizované ritualizované chování. Na rozdíl od morálních norem mohou být obyčeje a zvyky přesně a jednoznačně popsány. Pro normativní regulaci jsou zvláště důležité právní obyčeje, které jsou považovány za pramen práva nepsaného.

**Náboženské normy** tvoří jeden z nejstarších normativních systémů, který vychází z víry v bohy, v magii, v nadpřirozené síly. V důsledku toho se chování rozděluje na zbožné a hříšné. Z původně náboženských norem, které zároveň byly i příkazy morálními a právními, se s postupující sekularizací vyvinuly dnešní právní normy. S rozpadem velkých náboženských systémů a se vznikem moderní společnosti a racionalizací práva se však sepětí náboženských norem s právním systémem oslabuje. Náboženské normy ztrácí svou univerzalitu, a tím i podíl na donucovací moci. Pak pouze tam, kde je právní systém úzce propojen nebo zcela ztotožněn se systémem náboženských norem, jako například v islámském právu, se lze setkat s tím, že překročení náboženských norem je sankcionováno světskou autoritou.

**Právní normy** zaujímají v podmínkách moderní společnosti zcela specifické a prioritní postavení. Jsou formou sociálních norem, jejich účelem je uspořádat společenské vztahy, a proto jako takové se primárně zaměřují na vypracování postupů a modelů chování

v určitých sociálních situacích a na stanovení procedur řešení konfliktů vznikajících při realizaci tohoto chování. Stejně jako i jiné sociální normy plní právní normy zejména funkci sociální kontroly tím, že redukují pluralitu možného chování. Z množství alternativ chování stanoví žádoucí či nežádoucí formy chování a zároveň i závazné způsoby jejich hodnocení, sankcionování. Podobně jako i některé jiné sociální normy mají právní normy obecně závazný charakter. Právní normy jsou však zvláštní normou sociálních norem. Právní řád totiž představuje jakési formální završení všech ostatních normativních řádů. Završení s největší mírou racionalizace, formalizace, strukturovanosti sankcí a přesnějším ohraničením života jednotlivce, které je zajišťováno zvláštním aparátem donucení. Právem tedy není to, co je za právo ve společnosti uznáno, ale to, co je v ní jako právo donucovacím aparátem zajištěno. Základním diferenciačním znakem práva proto je možnost vynucení požadovaného chování, a to i proti vůli subjektu, přičemž tato možnost vynucení je svěřena výlučně mocenské autoritě.[7] Více o právních normách a o právu jako normativním systému bude řečeno dále, v kapitole věnované protiprávnímu jednání.

## 2.4 Normalita.

Jak uvádí Urbanová (1998), žádná norma nebo skupina norem však není nikdy dodržována zcela přesně. Z tohoto důvodu musí nutně v každé společnosti existovat nepsaný toleranční limit, který může být v různých kulturách nebo skupinách různý. Rozsah sociálního chování, které ještě spadá do tolerančního limitu, lze označit pojmem normalita.

Latinské slovo normalis, z něhož pojem normalita vychází, znamená pravidelný, vyměřený. V sociologii vystupuje normalita zejména jako protiklad anomie, to znamená jako stav, kdy jednotlivci, skupiny či celá společnost přiměřeně respektuje dané systémy hodnot a norem. I když se různé kultury ve svém pojetí toho, co je normální, liší, žádná z nich nebývá ochotna tolerovat výraznější odchylky od svého vlastního standardu. Optimální míru normality lze umístit do prostoru mezi stavem anomickým na jedné straně a stavem totalitní sociální kontroly na straně druhé.

Normalita bývá vymezována podle:

I. normy ideální: - historicky nejstarší vymezení

[7] Blíže: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 13 - 26.

- ideální norma představuje vzor, dokonalý stav, kterého je žádoucí dosáhnout a čím více se nějaký případ blíží tomuto ideálu, tím je normálnější

II. normy statistické:
- normálnost ztotožňují s četností výskytu pozorovaných jevů
- pokud se jisté vady vyskytují ve společnosti dost často, jsou normální

III. funkcionální normy:
- normální je takové chování, které odpovídá cílům a potřebám daného individua
- zde existuje riziko přehnaného práva na sebeurčení

IV. subjektivní normy pozorovatele:
- pozorovatel stanoví jisté vztažné body neutrální hodnoty, vzhledem k nimž jsou některé jevy hodnoceny jako odlišné

Definice a interpretace pojmu „normální“ je velmi ovlivněna státní mocí a to zejména v oblasti protiprávního jednání. Nositelem definice a interpretace je systém orgánů a institucí, tzv. státní aparát.[8]

[8] Srovnej: Urbanová, M. Sociální kontrola a právo. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 74 - 77.

# 3. Definice sociálních deviací dle jednotlivých přístupů.

Sociální deviace nebyla dosud, jak už bylo řečeno, uspokojivě definována. Definice vycházejí z různých koncepcí a strategií, zdůrazňují různé definující vlastnosti nebo kombinaci těchto vlastností. Pro lepší pochopení toho, co vše lze rozumět pod pojmem sociální deviace, se blíže zaměříme na definice sociálních deviací jak z hlediska tradičního chápání, tak z hlediska současných přístupů.

## 3.1 Tradiční přístupy.

Určení, zda to či ono chování je deviantní, je a vždy bylo převážně problémem jeho hodnocení ve společnosti. Při posuzování a klasifikování určitého sociálního jednání tak sehrávali rozhodující úlohu sociální činitelé, kteří svými hodnotícími soudy v rámci určitého sociálního útvaru vytvářeli představy o konformním či deviantním chování (takovými sociálními činiteli v minulosti byli šamani, mágové, kněží nebo právníci, v současnosti jsou to např. politici, ekonomové apod.). Hodnotící stereotypy však v minulosti pronikly i do běžného vědomí lidí a vytvořily se tak tradiční přístupy k chápání a interpretaci sociálních deviací. Sociální deviace lze dle Komendy (1999) chápat z pohledu absolutistického, morálního, právního, medicínského a statistického pohledu.

### Absolutistický pohled

Toto chápání sociálních deviací je historicky nejstarší. Jeho základem je představa, že ve společnosti existují jasná sociální pravidla, která jsou pro všechny zřejmá, srozumitelná a závazná. Jiné chování je tak nepřípustné, deviantní. To, co je deviací není definováno právními normami, zvyky či jinými společenskými pravidly, ale skutečností, že něco je správné a něco ne, tedy takovým vyšším principem. Odpověď na otázku, co je deviantní a co ne, určuje Bůh, lidská přirozenost nebo nějaký další absolutní činitel. Protože je zcela přesně vymezeno pravidlo správného chování, tak je jednoznačně určeno i to chování, které je nekonformní, a to bez ohledu na sociální prostředí v němž s odehrává. Jevy jako prostituce, homosexualita, užívání drog, krádeže či vraždy jsou tak z absolutistické perspektivy deviantní ve všech dobách a kulturách.

**Morální pohled**

Z morálního pohledu je deviace nemorální, asociální a obecně škodlivá. Určité jednání je tak hodnoceno jako deviantní ve všech společnostech, protože znamená porušení obecně platných morálních norem. Toto tvrzení je však ještě nutno doplnit předpokladem, že deviace je, jak z hlediska individuálního, tak sociálního, špatná, zlá. Ti, kteří se chovají deviantně jsou zákonitě nemravní a zlí a svým jednáním škodí sobě či svému okolí. Podobně jako absolutisté, i zastánci morální teorie předpokládají, že ve společnosti existují pouze dva typy lidí - morální nedevianti a nemorální devianti. Definice deviace na morálním základě je tak stejně pochybná jako její vymezení v rámci absolutistické teorie.

**Právní pohled**

Podle právní definice je deviací každé jednání, které porušuje právní normy. Deviantem je tak každý, jehož jednání je v rozporu s právem.

Přestože právo je systém, který nejvýrazněji pomáhá hodnotit limity přípustného (a z hlediska společnosti škodlivého) jednání, tak ne každé porušení práva je deviací z hlediska posuzování jednání a ne každé deviantní jednání je zároveň porušením právních norem. Pro právo je rozhodující nejen skutek sám, ale zejména to, zda faktická skutková podstata daného jednání je zároveň skutkovou podstatou zákonnou, tedy zda určité jednání lze subsumovat pod právní normu. Určité chování se tak podlé této teorie stane deviantním až v okamžiku, kdy ho zákonodárce za deviantní, tedy nedovolené označí, ať nás pohoršuje sebevíce.

**Medicínský pohled**

Medicínský pohled je jedním z dalších přístupů, který si své významné místo našel v sociologii v rámci tzv. sociální patologie. Deviantní jednání bylo označeno za esenciálně patologické, za příznak společenské nemoci. Mezi lidským a společenským organismem je tak vedena analogie. Deviace je považována za nemoc a za produkt nesouladu mezi jednotlivými částmi systému. Stejně tak jako funguje zdravý člověk může fungovat i samotná společnost. Pokud tomu tak není, je organismus postižen na zdraví a nemůže bezchybně fungovat. Rozšíření určitých jevů, jako například prostituce, homosexualita, zneužívání dětí, krádeže, signalizuje, že společnost je nemocná a je třeba ji léčit.

**Statistický pohled**

Deviace je chápána jako určité jednání, které je atypické, které kolísá kolem průměru nebo modu. Deviací se tak dle tohoto směru rozumí to, co je vzácné, neobvyklé, mimořádné

nebo to, co se vymyká ze statistické normy, co se často nevyskytuje. Naopak to, co je časté, obyčejné, deviantním jednáním není. Pokud se tak každá odchylka od statistické normy bude považovat za deviaci, pak v určitém ohledu může být za devianta považován každý člověk.

K tomu, aby nějaké jednání mělo rysy sociální deviace však pouze neobvyklost jednání dostačovat nebude, i když neobvyklost a deviace spolu velice často korelují. Statistický pohled je tak sice prost omylů absolutistického zobecnění, přesto je chybný, a to tím, že nebere v úvahu schopnost lidí vybírat si své vlastní jednání a ignoruje sociální kontext v němž k deviaci dochází.[9]

### 3.2 Současné koncepce.

Po upuštění od tradičních přístupů ke zkoumání a definování sociálních deviací prošla oblast obecné teorie sociální deviace složitým vývojem. Na jeho základě se postupně vydělily tyto základní koncepce sociální deviace: koncepce normativní, reaktivní a kontrolní - např. Komenda (1999), Hrčka (2001). Někdy bývá do této skupiny řazena i koncepce statistická, my jsme si ji však již vysvětlili výše, v rámci tradičních přístupů. Pomineme-li tak koncepci kontrolní, která definuje deviaci pomocí aplikované negativní sankce, trestu a která je tak v podstatě variantou koncepce reaktivní, převládal v současné teorii spor mezi koncepcí normativní a reaktivní. Mezi zastánci obou těchto přístupů byly vedeny ostré polemiky jak na úrovni obecné teorie sociální deviace, tak na úrovni specifických forem. Tyto diskuse významně obohatily obecnou teorii a metodologii sociálních deviací a postupně ukázaly, že vztah mezi oběma koncepcemi není antagonistický, ale komplementární. Normativní a reaktivní koncepce akcentují různé složky problému a spíše se navzájem doplňují než vylučují.

#### Normativní koncepce

Podle normativní koncepce je **sociální deviace projev či chování odchylné od sociálních norem**. Sociální deviací není z normativního pohledu porušení nějakých abstraktních norem nebo podmínek, ale konkrétní porušení norem dané kultury nebo subkultury příslušným aktérem. Na základě znalosti normativní definice tak lze předem odhadnout, jaké jednání nebude odpovídat daným zvyklostem a kdy dojde k překročení

[9] Viz: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 31 - 37.

hranice, oddělující ještě tolerované jednání od deviace. Deviace proto není v normativní interpretaci ničím jiným než formálním porušením určitých norem.

Normativní definice má vždy relativní základ. Určité jednání může být v určité době, na určitém místě a za určité situace konformní s příslušnou normou, zatímco jindy může sociální normu porušovat. Zastánci normativního přístupu říkají, že není složité určit normy, které v dané společnosti platí a protože tyto normy známe nebo můžeme znát, je i možné dopředu určit případy možné deviace. Abychom poznali, co je deviace nemusí tak vůbec dojít k porušení normy, stačí, aby příslušná norma existovala.

Z hlediska tohoto přístupu tedy není rozhodující, zda došlo či nedošlo ke konkrétní deviaci, důležité je, že porušení je možné. Deviace je tak deviací i v utajené, skryté podobě kdy je známa pouze tomu, kdo překračuje příslušné normy. Stejně tak je deviací jednání, které sice poruší normu, ale ze strany společnosti se nesetká s žádnou odezvou.

Tato teorie je však v několika bodech problematická. První výhrada směřuje proti tomu, že normativní přístup podceňuje roli výjimek, nahodilých událostí či polehčujících okolností. Tyto skutečnosti mohou totiž posouzení daného jednání ovlivnit.

Problematické je ze strany normativního přístupu i hodnocení intenzity porušení norem a stupně její škodlivosti. Tento problém vyplývá z toho, že pro normativisty není rozhodující reakce veřejnosti, ale realita, tedy to, zda například došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu nebo ne.

Mezi další problémy patří ignorace nejasného konceptuálního vymezení sociálních norem, jejich relativnost a problematičnost a dále význam reakcí okolí na narušení norem.

**Reaktivní koncepce**

Základem tohoto pojetí deviace je sociální reakce, tedy způsob, jakým veřejnost zujímá stanovisko k odchylnému jednání. Základní charakteristiku deviantního jednání lze odvodit z aktuálních, konkrétních případů negativní reakce na určité jednání. Aby bylo možné dané jednání kvalifikovat jako deviantní, musí být proto pozorovatelné. Deviantním jednáním je jednání, které je jako deviantní dotyčné osobě připsáno. Při posouzení deviantnosti jednání záleží na reakci okolí, nikoliv na samotném jednání.

Z toho, co jsme již řekli vyplývá, že deviace musí vejít ve známost a tedy nic takového jako tajná, skrytá deviace dle této koncepce neexistuje.

Klíčovým kritériem při určení deviace je sociální nesouhlas s určitým člověkem nebo určitým druhem lidského jednání. Pokud daný skutek nebo jednání nevyvolá odsuzující

reakci, pak není deviantní. Neexistuje tak nic, co by mohlo být posouzeno jako deviantní jednání dopředu, či obecně, narozdíl od normativistického pojetí.

Také tato koncepce však má svá slabá místa. Základní z nich je námitka, že tato koncepce zcela ignoruje jednání, které by bylo deviantním v případě, že by vešlo ve známost, ale protože je utajené, deviantní reakci nevyvolá. Přijetí této argumentace by znamenalo vůbec se nezabývat jednáním a okolnostmi, které mohou vést k negativní a odsuzující reakci a tím vlastně i rezignovat na veškerá preventivní opatření.

Dalším problémem je ignorace veřejně neprojeveného jednání, které je však za deviantní považováno i samotnými aktéry tohoto jednání. Většina těch, kteří jednají nedovoleným způsobem, si dobře uvědomuje, jakou reakci může jejich jednání vyvolat a tomu přizpůsobují i své jednání - usilovně se snaží, aby jejich „úchylka“ nevyšla najevo. V tomto případě se tedy jedná o skrytou deviaci, o které však stoupenci této teorie tvrdí, že neexistuje.

Dále je reaktivní koncepci vyčítána nemožnost určení, zda se jisté jednání může stát předmětem deviace či nikoliv a také nedocenění faktoru viktimizace.

Přes uvedené výhrady reaktivní koncepce doplňuje a obohacuje normativní pohled na deviantní chování. Jejím přínosem je zejména to, že chápe deviaci jako kolektivní jednání, tedy nikoli jako chování izolovaného jedince, ale jako chování probíhající vždy v určitém sociálním prostředí a ovlivněné společenskými podmínkami a druhými lidmi. Dále zdůrazňuje interakční kontext, neboli podmíněnost sociálních deviací sociálními interakcemi a vztahy. Žádná teorie sociální deviace nemůže být totiž úplná, nebere-li v úvahu procesy sociálních interakcí a societálních reakcí.

Pokud se tedy pokusíme spojit obě výše uvedené koncepce a zkombinujeme tak definici sociální deviace na základě normativního přístupu a na základě reaktivní koncepce, pak můžeme **sociální deviaci** velmi obecně a široce vymezit jako **jednání, které porušuje sociální normy určité společnosti a zároveň v daném sociálním a kulturním kontextu vyvolává negativní reakci ze strany veřejnosti.**[10]

[10] Srov.: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 39 - 45.
Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 23 - 62.

## 4. Klasifikace sociálních deviací.

Deviace lze dělit na *pozitivní* a *negativní*, toto dělení se vyskytuje zejména v západní sociologii. Účelem tohoto dělení je poukázat na to, že každá odchylka od sociální normy je deviací, ať už jde o její porušení, nedodržení, či naopak o její přehnané dodržování, až dovádění do krajnosti.

Dále se deviace dělí na *primární* a *sekundární*. Primární deviací je porušení normy na základě původního impulsu, sekundární deviace je pak reakce jedince na označení jeho chování jako deviantního.

Mezi nejrozšířenější dělení patří dělení deviací podle *typu porušené normy*. Sociální deviací tak mohou být porušovány normy právní, náboženské, etické, morální.

Podle *subjektu chování* rozlišujeme deviace na deviace jednotlivců nebo skupin, ať už formálních či neformálních.

Podle *objektu* se deviace dělí na deviace vztahující se na různé sféry společenského života, např. ekonomika, politika nebo na různé oblasti sociální orientace.

Podle *cílové orientace* lze deviace rozdělit na zištné, agresivní a pasivní. Zištné deviace jsou spojené se snahou získat určité materiální výhody, agresivní deviace jsou nejčastěji vyvolané motivem nepřátelství, nenávisti nebo neúcty k člověku a konečně deviace pasivního typu se projevují jako lhostejnost k plnění povinností nebo nedostatek smyslu pro povinnost.[11]

[11] K tomu: Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Doplněk, 1996, s. 109.
Hungr a kolektiv. Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 67 - 68.

# 5. Přehled teorií sociálních deviací.

Přestože problematika teorií sociálních deviací nespadá zcela do tématu této práce, je na tomto místě vhodné zmínit se alespoň o základních teoriích a nastínit jejich stručný přehled. Pochopení jednotlivých přístupů ke zkoumání sociálních deviací v historii i dnes nám pomůže lépe pochopit, co lze rozumět pod pojmem sociální deviace a jak se toto jednání odlišuje od jednání protiprávního.

V současné době existuje velké množství různých teorií, které se zabývají sociálními deviacemi a spolu s analýzou sociálních norem se pokoušejí vysvětlit proč k sociálním deviacím dochází, jaké síly způsobily, že se jedinec dopustil deviantního jednání. Podle obvykle užívaného třídění pak můžeme vydělit tři základní teoretické proudy, a to *biologický*, *psychologický* a *sociologický*. *Biologické teorie* se snaží dokázat, že člověk a jeho jednání je primárně determinováno především biologicky, přičemž základ této konstituce je formován v procesu evolučního vývoje a určen dědičně. *Psychologické teorie* považují podobně jako biologické deviaci za úchylku a devianty za nositele jisté abnormality, avšak za rozhodující faktor považují lidskou psychiku. *Sociologické zkoumání* deviantního jednání vychází ze základního předpokladu, že rozhodující úlohu při definování sociálně deviantního jednání sehrává společnost.

## 5.1 Biologické teorie sociálních deviací.

Jak uvádí Komenda (1999), patří k nejstarším teoriím deviace. Svou pozornost zaměřují především na studium kriminálního chování a analýzu zločinu, který je podle jejich mínění páchán biologicky determinovanými jedinci.

Proti představě klasické školy, která deviantní jednání považuje za projev svobodné vůle a racionální volby, je postupně upřednostňován názor, že za vznikem zločinného jednání spíše než faktory svobodné lidské vůle stojí biologický determinismus, který umožňuje rozlišit normálního jedince od patologického individua. Člověk je definován nejenom svou sociální, ale i biologickou a psychologickou povahou. A právě na jeho biologickou podstatu se soustřeďuje pozornost mnoha badatelů, kteří se snaží dokázat, že člověk je bytost, která je primárně determinována především biologicky, přičemž vlastní konstituce je formována v procesu evolučního vývoje a určena dědičně. Deviace je tak důsledkem biologické determinace, která způsobuje, že osoby, kupř. s určitou fyzickou konstitucí, chybným genetickým zápisem či díky přítomnosti nebo absenci určitých chemických látek v organismu,

se primárně budou chovat odlišně od normálního zdravého okolí. Klasickým případem biologických teorií jsou jednofaktorové teorie, které rozhodující faktor vedoucí k deviaci spatřují v existenci určité biologické abnormality (např. tvar lebky, tělesná konstituce, chybějící chromozom, poškození mozku apod.). Multifaktorové teorie pak nespatřují příčinu deviace v působení jednoho rozhodujícího faktoru, ale v komplementaritě řady faktorů biologického původu.[12]

Biologické teorie nepřinesly jednoznačné vysvětlení většiny sociálních deviací, ale nelze je podle Hrčky (2001) zcela odmítat. Vztah biologických faktorů k různým typům deviantního chování je však složitý a mnohdy nepřímý a tyto faktory zpravidla nepůsobí samostatně, ale společně s jinými vlivy. Všechny tyto teorie vysvětlují deviantní chování biologickými dispozicemi či defekty deviantních aktérů a vycházejí z představy, že porucha v jedné oblasti (biologické) vede k poruše v jiné oblasti (sociální). Neřeší přitom interakční povahu deviace a chápou deviantní fenomény staticky. Biologické teorie tak sice mohou vysvětlit, proč někteří jedinci vykonávají akty, které společnost považuje za deviantní, nikoliv však různou míru deviace v různých společnostech a kulturách.[13]

### 5.2 Psychologické teorie sociálních deviací.

Psychologické teorie sociálních deviací vykazují jisté shodné rysy s teoriemi biologickými. Podobně jako ony považují deviace za úchylku, devianty za nositele jisté abnormality, která je odlišuje od normálních členů společnosti a abnormalitu samotnou za rozhodující faktor, jenž vyvolává deviaci. Rozdíl však je ten, že psychologické teorie spatřují původ abnormality nikoli v biologické determinaci, ale v psychice člověka a duševních pochodech, které spíše než z biologické konstituce jsou zjistitelné z analýzy biografie jednotlivce. Deviace tak lze považovat za stav organismu, který jedince „vede“ k určitému jednání.

Psychologické teorie vycházejí buď z psychiatrie nebo z psychoanalytické a behavioristické tradice, případně z přístupů, které původ deviantního jednání vidí v iracionálních, vědeckému pozorování a vědomé kontrole těžko přístupných příčinách.

I když psychologové vesměs uznávají, že biologické a sociální prostředí determinuje duševní vývoj člověka, prioritní důraz kladou na psychologickou stránku vytváření osobnosti.

---

[12] Viz: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 79.

[13] Více: Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 161.

Osobnost je jimi popisována a analyzována na základě určitých charakteristik, které mohou mít stránku vnitřní (psychika a její rysy) a vnější (projevy osobnosti navenek).

Při vysvětlování příčin vzniku deviantního jednání zaměřují psychologové svou pozornost zejména na studium poruch v emocionální sféře jednotlivce, nedostatečnou socializaci, deprivaci, slabě vyvinuté morální hodnoty či agresivitu. Pozornost však věnují i prostředí a situacím, zabývají se otázkou vlivu osobnostních faktorů a zkoumají vztah mezi různými druhy duševních poruch a deviací či kriminalitou.[14]

### 5.3 Sociologické teorie sociální deviace.

Biologické i psychologické teorie deviantního chování, kterým byla věnována pozornost výše, sice mohou přinést řadu pozoruhodných výsledků, ale uspokojivé vysvětlení podstaty deviace nelze dosáhnout bez spojení se sociologickým chováním. To však může být hodnotné pouze tehdy, když se oprostí od absolutistického přístupu a konformitu, deviaci, sociální normy a hodnoty bude vnímat jako proměnlivé faktory, které mohou v různém sociálním kontextu nabývat různého významu.

Zatímco biologické a psychologické teorie deviace vycházely z analýzy individua, sociologický přístup zdůrazňuje rozhodující vliv společnosti. Nesociologické teorie poskytují obraz patologického devianta, který je sužován biologickými anomáliemi, či zmítán perverzními pudy, ale již nic nevypovídají o možné hrozbě deviace pro společnost jako celek. Problém biologicky determinovaného anebo psychicky narušeného individua je sice smutnou událostí, ale je problémem „pouze“ jednotlivce, zatímco deviace z pohledu sociologického často představuje hrozbu celé společnosti. Nekonformní chování, které je v rozporu s těmi pravidly, jež uznává většina, představuje hrozbu sociálního řádu, a tím i nebezpečí pro sociální stabilitu celku. Porušení sociálních norem je deviace, která v konečném důsledku může rozložit daný sociální řád a způsobit destrukci celé společnosti.[15]

Mezi základní sociologické přístupy patří podle Večeři a Urbanové (1996) strukturální a funkcionální teorie deviace, konfliktní teorie deviace a interpretativní teorie deviace.[16]

---

[14] Blíže: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 111 - 145.

[15] Srovnej: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 148.

[16] Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Doplněk, 1996, s. 112.

### 5.3.1 Strukturální a funkcionální teorie.

Tyto teorie jsou značně poznamenány představou, že podobně jako existují zdraví a nemocní lidé, tak existují zdravé a nemocné společnosti. Zločin a zločinnost je považován za nevyhnutelný aspekt sociálního života. Příčinou choroby společnosti je **anomie.** [17]

**Teorie anomie Émila Durkheima**

Nejvýznamnější francouzský sociolog **Émile Durkheim** zavedl do sociologie, jak uvádí Munková (2001), pojem anomie jako zdroje deviantního chování. Předmětem Durkheimova zájmu byla situace sociální změny, analyzoval tedy společenské mechanismy, díky nimž je společnost schopna udržovat svoji integritu, a nutně tady rozebírá situace, za nichž je tato integrita ohrožena. Takovou situací je stav anomie. Tyto jeho úvahy ovšem vychází z předpokladu, že společnosti jsou založeny na univerzálně platném normativním řádu prostupujícím celou společností. Naopak v situaci, kdy tyto hodnoty a normy nejsou jednoznačně stanoveny, nastává stav anomie. Lidé mají pocit, že jejich chování není regulováno ze strany společnosti, a to je vede k tomu, že dávají přednost vlastním sobeckým cílům.

Zdrojem anomie v moderních společnostech – přelom 19. a 20. století byl prudký rozvoj ekonomiky. Jestliže v tradičních společnostech je ekonomika omezena náboženským kodexem, jehož dodržování se striktně požaduje, pak v moderních společnostech, kde rozvoj ekonomiky není doprovázen odpovídajícím rozvojem, institucí morálně regulujících chování lidí, se v důsledku toho rozvíjí stav anomie. Anomie znamená stav beznormnosti, bezzákonnosti, zejména ve smyslu morální regulace. Důsledkem anomie pak je, že lidé, kteří se necítí být vázáni jasnými morálními pravidly, chovají se sobecky a snaží se realizovat pouze svůj ekonomický sebezájem.

Durkheim nicméně připouští, že odchylné jednání může být někdy symptomem toho, že sociální normy už zastaraly, a může se tak stát zdrojem jejich postupné změny.

Durkheimova teorie anomie měla velký vliv na další sociologická zkoumání sociálních deviací a inspirovala mnoho autorů k analýzám anomie ve společnosti. Naopak bylo autorovi vytýkáno, že jeho úvahy jsou nedostatečně empiricky podložené a že jeho vědecká metoda není nic jiného než „aplikace zdravého rozumu“. [18]

[17] K tomu: Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 120.
[18] Viz: Munková, G. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001, s. 31 - 36.

**Teorie anomie Roberta Kinga Mertona**

Významný americký sociolog **R. K. Merton** rozpracoval teorii anomie v kontextu americké společnosti a podařilo se mu otevřít řadu dalších zajímavých otázek, které jsou stále aktuální.

Zdrojem anomie je podle Mertona nedostatek symetrie mezi kulturní a sociální strukturou společnosti. Zatímco kulturní struktura velmi jednoznačně vymezuje základní hodnotu jako „úspěch“ (nejvyšší možná hodnota, kulturní cíl), pak existující sociální struktura neumožňuje jeho všeobecné dosažení a dokonce ani jednoznačně nedefinuje prostředky k jeho dosažení.

Sociální struktura tedy neposkytuje všem členům společnosti rovnou míru možnosti dosáhnout obecně uznávaných hodnot. To vede k napětí mezi kulturní a sociální strukturou a k vytvoření těchto základních typů individuálních reakcí:

I. Konformita – souhlas jak s cíli, tak s institucionálními prostředky
II. Inovace – souhlas s cíli, ignorování prostředků
III. Ritualismus – uznání institucionálních prostředků bez sledování kulturních cílů
IV. Apatie – odmítání kulturních cílů i institucionálních prostředků
V. Rebelie – nikoliv pouhé odmítání cílů a prostředků, ale i snaha o jejich nahrazení

Přestože Merton nebyl sociologem deviací a zabýval se celou řadou jiných problémů, jeho teorie anomie bylo pro studium sociálních deviací velmi významná.

Teorie anomie byla také podrobována kritice, případně sloužila jako odrazový můstek pro její domýšlení a zapracování chybějících dimenzí. Její existence se stala základem pro další směry uvažování o deviantním chování.[19]

### 5.3.2 Konfliktové teorie.

V rámci strukturace sociologických teorií je časté - např. Komenda (1999), Hrčka (2001) - dělení jednotlivých směrů v závislosti na paradigmatu souhlasu a konfliktu, tedy na tom, zda za základ sociální struktury lze považovat sociální souhlas či spíše sociální konflikt.

Konsensuální přístupy při analýze vztahu deviace a moci vychází ze základní sociální kvality, kterou je obecná shoda a domluva na základních společenských hodnotách. Deviace je proto takové jednání, které se od sdílených hodnot odchyluje.

[19] Blíže: Munková, G. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001, s. 37 - 45.

Naproti tomu zastánci teorie konfliktu nepřisuzují úloze sociálního konsensu a víře v harmonii a soudružnost sociálního systému velký vliv. Za rozhodující a nezastupitelný prvek společenské stability naopak považují konflikt. V této interpretaci skupiny vyžadují harmonii stejně jako disharmonii, kooperaci stejně jako opozici, a proto konflikty nemají pouze negativní funkci, ale mohou být i vysoce pozitivním faktorem formování skupin i samotné společnosti. V centru pozornosti teorie konfliktu tak stojí skupiny se soupeřícími zájmy a hodnotami a boj mezi skupinami, kategoriemi, třídami či částmi společnosti, který z tohoto střetu zákonitě vyplývá.

Stoupenci teorie konfliktu zdůrazňují, že neexistuje společný základ, který by mohl definovat, co pro společnost jako celek je dobré či špatné, žádoucí či nežádoucí. Existují pouze zájmy jednotlivých skupin, které se v daném rámci snaží prosadit svou vůli. Dokonce i stabilita a soudružnost společnosti může být represivní, protože zdánlivé harmonie může být dosaženo pouze za cenu potlačení konfliktů a těch sil, které přispívají ke změně sociální struktury a k znovurozdělení příslušných zdrojů.

Co se týče příčin deviantního, zvláště pak kriminálního jednání, tak odpověď na tuto otázku je třeba hledat v základu samotné společnosti, v jejím rozdělení na jednotlivé vrstvy a třídy. Zdroj se nachází v sociální, ekonomické a mocenské nerovnosti, která tím, že jedny zvýhodňuje a druhé diskriminuje, produkuje kriminální jednání. Zastánci teorie konfliktu dospívají k závěru, že chování chudých a bezmocných je častěji definováno jako zločinné než chování bohatých a mocných. Násilný a dravý způsob života nižší třídy, který pramení z jejího sociálního postavení, způsobuje, že takovéto jednání bude kriminalizováno a trestáno spíše, škodlivé, neetické či nebezpečné jednání příslušníků vyšších vrstev, které za kriminální není považováno vůbec a pokud ano, tak většinou není trestáno vězením, ale jen pokutou nebo podmínečným odsouzením. Intuitivně pak teorie konfliktu dospívá k přesvědčení, že žít na dně výrazně ekonomicky stratifikované společnosti je nejlepší cestou k tomu, jak se stát zločincem.

Ve vývoji jednotlivých proudů teorie konfliktu lze zřetelně rozlišit dvě hlavní linie: marxistickou, inspirovanou prací **Karla Marxe** a jeho následovníků a nemarxistickou, ovlivněnou dílem **Maxe Webera**.[20]

[20] K tomu více: Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 220 - 225, s. 220 - 225.
Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 198.

### 5.3.3 Interpretativní teorie.

**Teorie kulturního přenosu**

Jedny z klasických teorií interpretativního studia deviace jsou dle Večeři a Urbanové (1994) takzvané subkulturní deviace. Mezi ně patří i teorie kulturního přenosu, která vychází z představy, že deviace je součástí subkulturních vzorců, jež jsou novým členům předány v procesu jejich začleňování do skupiny. Nejvýznamnějším představitelem teorie kulturního přenosu je **Edwin H. Sutherland**, který je považován za autora nejsystematičtější teorie kriminálního jednání, vycházející z kulturního přenosu a procesu učení se deviantnímu jednání. Zločin a delikvenci spojuje Sutherland s tím, co nazývá „diferenciální asociace". Vychází z představy, že kriminální jednání není zděděné ani vyrobené samotným aktérem, ale je naučené v procesu komunikace s druhými osobami, především v malých, intimních skupinách.[21]

Jak uvádí Komenda (1999), existují podle zastánců teorie diferenciální asociace ve společnosti určitá sociální prostředí, která vytváří prostor pro nelegální aktivity, zatímco jiná nikoliv. Jednotlivci se pak stávají zločinci a delikventy skrze asociování s těmi, kteří již jsou nositeli kriminálního jednání. Osoba se může delikventní stát tehdy, když „prospěšné" porušení právních předpisů převáží nad „neprospěšným". Teorie diferenciální asociace se podobně jako psychologické teorie zabývá psychikou a duševními procesy individua, které vedou k páchání trestné činnosti. Na rozdíl od těchto koncepcí však Sutherland nepovažuje devianta za duševně chorého, psychicky vyšinutého, či od druhých osob jinak odlišného člověka, ale delikventní jednání považuje za takové jednání, kterému se lze naučit podobným způsobem, jakým se druzí lidé učí dodržovat právní normy a respektovat zákony.[22]

**Etiketizační teorie (teorie značkovací, labelling)**

Nejvýznamnější z interpretativních teorií je etiketizační teorie, která se soustřeďuje na proces určitého chování za deviantní, a na to, jak takovým „nálepkováním" můžeme ovlivňovat lidské chování.

Dle Munkové (2001) je možno v nejobecnějším slova smyslu, že labelling čerpá z teze, že lidská identita se utváří v procesu interakce jedince s ostatními lidmi ve společnosti. Způsob, jakým jednáme, je ovlivněn do velké míry naším subjektivním odhadem, jak nás

[21] Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 122.
[22] Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 181.

ostatní vidí a očekávají, že budeme jednat. Protože člověk se vidí jako v zrcadle jen v jiném člověku, stává se osobností tím, že postupně přejímá postoje ostatních. Záleží přitom velmi na tom, jak je těmito ostatními jedinec vnímán a akceptován. Lidské chování je tedy spíše konstruováno ze subjektivních definic situace a sdílených významů než determinováno podmínkami prostředí, ve kterém žijeme.

Z toho tedy vyplývá, že pro teoretiky labellingu deviace není objektivní charakteristikou lidského jednání, ale je to vlastnost, kterou tomuto chování uděluje veřejnost, která je přímo nebo nepřímo potvrzuje. Deviace pak není kvalita spáchaného činu, ale souvislosti spojené s aplikací „nálepky". Deviant je ten, komu byla „nálepka" úspěšně přidělena, deviantní chování pak je to, které veřejnost takto označila.[23]

[23] Munková, G. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001, s. 66 - 87.

# 6. Protiprávní jednání

## 6.1 Co je právo? (Právo jako normativní systém.)

Otázka „Co je právo?“ byla v dějinách lidského myšlení položena mnohokrát a mnohokrát na ni byla dána odpověď. Proto také existuje bezpočet definic pojmu právo, navzájem velmi odlišných, jednoduchých i složitých, a vybrat jednu z nich jako obecně platnou, je značně obtížné, takřka nemožné. Jak uvádí Knapp (1995), nejasnosti při definování práva souvisí jednak s abstraktností pojmu právo a jednak s tím, že pojem právo je polysém, má tedy mnoho významů. Právo znamená zejména jak právo subjektivní, tak právo objektivní. Subjektivním právem rozumíme souhrn možností chovat se určitým, právní normou vymezeným způsobem. V odpovědi na otázku „Co je právo?“ však jde zpravidla o právo objektivní.[24] I nás v následujícím výkladu bude zajímat právo objektivní, tedy právo jako specifický sociální systém, který ve společnosti platí a působí.

Odpověď na výše položenou otázku nám dává zkoumání práva jako objektivního jevu. Právem v objektivním smyslu rozumíme „*systém závazných pravidel chování (norem) vydávaných, respektive akceptovaných státními orgány ve zvláštní formě a vynucovaných (v případě potřeby) státněmocenskými prostředky*“.[25] Z výše uvedené definice vyplývá několik znaků práva, které jej odlišují od jiných neprávních normativních systémů, kterými jsou např. morálka, náboženství, politika, zvyky. Těmito znaky dle Hungra (in Harvánek a kol., 2002) jsou:

- obecná závaznost - tento pojmový znak vyjadřuje skutečnost, že pravidlo chování se vztahuje na neurčitý počet subjektů a případů téhož druhu
- zvláštní forma - vyjadřuje zásadu dodržení a uplatnění normotvorné procedury stanovené ústavou, zákony a jinými právními akty
  - koncovým projevem stanovené normy je publikace, která je vyústěním realizace všech podmínek, které jsou nezbytné pro vznik a zánik norem objektivního práva
- vynutitelnost - rozumí se jí uplatnění státního donucení i proti vůli osob, které se danou normou nechtějí řídit

[24] Srovnej: Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 41.
[25] Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s.13.

- státní donucení vytváří předpoklady pro to, aby každá nesplněná či porušená právní povinnost byla vynucována či sankcionována státním aparátem
- od jiných forem sociálního donucení uplatňovaných např. v oblasti morálky se odlišuje tím, že je materiálně, institucionálně i právně zajištěna státem.[26]

Z výše uvedeného lze vyvodit závěr, že právem je pouze ten systém pravidel, která mají obecnou závaznost, určitou státem stanovenou formu a jsou také státní mocí vynutitelná.

K těmto obecně uváděným znakům však ještě dle některých autorů, např. Knapp (1995), přistupují další definiční znaky, kterými mohou být:

- tzv. „mětí“ (z německého Sollen) - právo je společenským systémem jehož pořádacím principem je nikoli to, co je (bytí), ale naopak to, co býti má, tzn. že považují právo za systém společenských zákazů, příkazů a dovolení
- účel a zájem - tento znak přiřazují k definičním znakům práva sociologické teorie
  - právní norma je tedy vydávána vždy k dosažení nějakého účelu a v určitém společenském (obecném) zájmu.[27]

Odpovědí na úvodem položenou otázku „Co je právo?“ tedy na základě všech uvedených skutečností pak může být tato definice: **Právo je společenský systém obecně závazných pravidel chování (zákazů, příkazů a dovolení) existujících v určité formě, který je vytvářen a uznáván státem k dosažení určitých společenských účelů a k prosazení a ochraně určitých společenských zájmů a jehož normy jsou vynutitelné státní mocí.[28]**

[26] Viz: Hungr, P. In Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 13 - 14.
[27] Blíže: Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 46.
[28] Srov.: Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 13 - 14.
Varvařovský, P. ZÁKLADY PRÁVA.O právu, státě a moci. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004
Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 41 - 46.

## 6.2 Právní vědomí jako idea práva.

Výše jsme si vymezili, co rozumíme pod pojmem právo. Lidské chování se však neřídí jen právem. Důvodem je zejména to, že lidé často právo v objektivním smyslu neznají. Pak se tedy řídí svým právním vědomím. V civilizované společnosti neexistuje člověk, který by neměl alespoň nějaké právní vědomí.

Jak uvádí Knapp (1995), základem právního vědomí je idea práva, což je teoreticky na platném právu nezávislá a od něho odlišná, i když třeba obsahově stejná, představa o tom, co je v souladu s právem, co je po právu.

Právní vědomí lze považovat za empiricky vzniklé vědomí toho, že ve společnosti existuje právo. Je to především vědomí existence práva, aniž by ovšem muselo nutně jít o znalost práva. Z toho vyplývá, že právní vědomí je na platném právu nezávislý systém názorů o tom, co je oprávněno a co je právem zakázáno, systém hodnotových soudů o lidském chování, který toto chování může z hlediska oprávněnosti či neoprávněnosti hodnotit stejně jako platné právo, ale naopak i naprosto odchylně.

Rozdíl mezi právem jako normativním systémem a právním vědomím lze spatřovat i v tom, že právo je ve společnosti zpravidla jedno, kdežto systémů právních vědomí může být v téže společnosti víc. Dokonce existuje i právní vědomí skupinové a vlastně i právní vědomí každého jednotlivce.[29]

## 6.3 Pojem právní normy.

Jestliže jsme si právo definovali jako systém určitých pravidel chování, pak si musíme blíže charakterizovat také tato pravidla chování, jinak řečeno právní normy.

Norma je v nejširším slova smyslu pravidlo vyjadřující to, co býti má. Totéž platí i pro normu právní. Dále se tedy pokusíme vymezit rozdíly mezi normou právní a jinými pravidly lidského chování.

Aby dané pravidlo bylo normou právní, ne pravidlem jiného systému, musí splňovat určité znaky. Tyto znaky lze dle převažující teorie dělit na formální a materiální - např. Knapp (1995).

[29] Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 82.

I. Formální znaky právní normy
   a) původ právní normy - právní norma musí být vydána oprávněným subjektem, toto oprávnění k vydávání právních norem je stanoveno ústavou
   b) náležitá, zákonem předepsaná publikace.

II. Materiální znaky právní normy
   a) regulativnost - někdy též označována jako normativnost
      - právní norma je vydávána s cílem něco ve společnosti regulovat
   b) právní závaznost - závaznost právní normy vyplývá přímo z její společenské podstaty
      - závaznost vzniká z přímého vztahu adresáta práva a státu jako obecného subjektu normotvorného
   c) obecnost - závaznost právní normy musí být obecná, právní norma musí být nejen závazná, ale obecně závazná
      - obecnost znamená jednak obecnost co do předmětu úpravy (neurčitý počet případů téhož druhu), jednak obecnost co do subjektu (neurčitý počet subjektů)
   d) vynutitelnost - možnost uplatnění státního donucení.[30]

Shrneme-li všechny tyto znaky, lze pak **právní normu** závěrem definovat jako **státem vydávané obecně závazné pravidlo chování, které ukládá účastníkům společenských vztahů určitého druhu jistá práva a povinnosti, je vyjádřené ve zvláštní stanovené nebo uznané formě a jeho zachování je vynutitelné státní mocí.**

### 6.4 Právní norma a lidské chování.

Podle Varvařovského (2004) smyslem práva je, aby bylo subjekty práva realizováno, aby se jím řídily vztahy mezi těmito subjekty. Konkrétní práva a povinnosti však ke svému vzniku, resp. zániku potřebují nějaký podnět. Někdy je tímto podnětem přímo zákon sám, právní následky pak vznikají přímo ze zákona, ex lege. Většinou však právo, aby mohlo lidské vztahy regulovat, předpokládá nějakou právně významnou skutečnost, právní skutečnost.[31]

[30] Kupř.: Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 148.
[31] Varvařovský, P. ZÁKLADY PRÁVA.O právu, státě a moci. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 38.

Právní skutečnosti můžeme rozdělit na dvě kategorie, a to právní skutečnosti nezávislé na vůli, tzv. právní skutečnosti objektivní a právní skutečnosti subjektivní, volní. K objektivním právním skutečnostem patří právní události a protiprávní stavy. Nejvýznamnější skupinu právních skutečností však tvoří volní jednání, **lidské chování**. Toto lidské chování pak lze z hlediska jeho vztahu k právní normě klasifikovat jako chování v souladu s právem, tedy dovolené nebo chování protiprávní, nedovolené.[32]

Na tomto místě by bylo vhodné poznamenat, jaký je vlastně rozdíl mezi jednáním a chováním, přestože v mnoha textech a to i odborných, bývá těchto pojmů užíváno jako naprostých synonym. Tato souznačnost obou slov je patrná zejména při užívání určitých zaběhnutých frází. Tak například, jak bude i dále v textu zřejmé, pro jednání v souladu s právem se užívá pojmu „chování podle práva" a naopak pro jednání právem nedovolené se užívá pojmu „protiprávní jednání".

Rozdíl mezi těmito dvěma pojmy však vystihuje tato definice: „*Jednání lze charakterizovat jako informací určené, záměrné (volní) chování určitého subjektu (jednajícího, nositele jednání).*"[33] Ne každé chování subjektu je tak jednáním. Například dle Weinbergera (1995) při klopýtnutí člověk provádí určité pohyby tělem. Tyto pohyby však nejsou záměrné. Záměrnost, úmyslné sledování účelů, je tak podstatným znakem jednání. Jinak lze říci, že jednání je chtěné, na poznání závislé chování.[34]

### 6.4.1 Chování podle práva.

Chování podle práva neboli právní jednání je takovou právní skutečností, která spočívá v chování v souladu s právní normou. Chování v souladu s právní normou je zpravidla projevem vůle jednajícího, ať už se projeví činností či nečinností. Právní jednání může mít nejrůznější povahu, jednající je k němu zpravidla veden nejrůznějšími pohnutkami, motivy a cíli.

Ne každé jednání v souladu s právem má však právní následky. Tak dodržování pravidel slušnosti představuje z hlediska právních následků indiferentní chování. Zákonodárce pak vyděluje jen určité případy jednání a jen s nimi spojuje právní následky.

---

[32] Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s.193 - 194.
[33] Weinberger, O. Norma a instituce (Úvod do teorie práva). Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 1995, s. 8.
[34] K tomu: Weinberger, O. Norma a instituce (Úvod do teorie práva). Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 1995, s. 8.

### 6.4.2 Porušení práva - protiprávní jednání.

Protiprávní jednání je takové jednání subjektu práva, které porušuje povinnost stanovenou právní normou. Může spočívat v činnosti i v nečinnosti subjektu. Protiprávní jednání může být buď zaviněné nebo nezaviněné.

Zaviněním se rozumí vnitřní psychický vztah jednajícího k vlastnímu jednání. Dle např. Varvařovského (2004) existují dvě následující formy zavinění:

I. úmysl (dolus)
   a) přímý - jednající věděl, že může způsobit určitý následek a také ho způsobit chtěl
   b) nepřímý- jednající věděl, že může způsobit určitý následek a pro případ, že tento následek nastane s tím byl srozuměn
II. nedbalost (culpa)
   a) vědomá- jednající věděl, že může způsobit určitý následek, avšak bez přiměřených důvodů se spoléhá na to, že následek nenastane
   b) nevědomá - jednající nevěděl, že může nastat určitý právní následek, ač to vědět mohl a měl[35]

Jak uvádí Harvánek (in Harvánek a kol., 2002), lze v zásadě rozlišovat tyto typy protiprávního jednání (deliktů):

I. veřejnoprávní delikty
   a) trestné činy - zaviněné protiprávní jednání jehož znaky jsou uvedeny trestním zákoně
   b) správní delikty - škodlivé jednání, za něhož jsou ukládány sankce správními orgány
II. soukromoprávní delikty
   a) porušení povinností stanovených soukromoprávními normami
   b) kárné (disciplinární) přestupky
III. delikty s prvky veřejnoprávní i soukromoprávní povahy.[36]

Jestliže někdo jedná v rozporu s právem, musí počítat s tím, že bude nucen snášet následky, které právo pro takové případy stanoví. Jak už bylo výše řečeno, má-li být právo právem a plnit svou funkci ve společnosti, musí existovat způsob, jak dodržování stanovených pravidel vynutit. Za porušení právních povinností, za určité protiprávní jednání, je porušující subjekt nucen nést **právní odpovědnost**.

[35] Blíže: Varvařovský, P. ZÁKLADY PRÁVA.O právu, státě a moci. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 43.
[36] Viz: Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 238.

*„Právní odpovědností se rozumí uplatnění nepříznivých právních následků stanovených právní normou vůči tomu, kdo porušil určitou právní povinnost.“*[37] Zahrnuje v sobě jak prvek nepříznivých následků, tak prvek státního donucení. Základními funkcemi právní odpovědnosti jsou dle Houbové (in Harvánek a kol., 2002):

I. funkce reparační - účelem odpovědnosti je odčinit škodlivý následek
II. funkce satisfakční - je zvláštním druhem funkce kompenzační
III. funkce represivní - spočívá v postihu porušitele určitou újmou
IV. funkce preventivní - směřuje k předcházení porušování práva.[38]

Existence institutu právní odpovědnosti je tak jedním z hlavních znaků, kterými se odlišuje protiprávní jednání, jako jednání porušující právní normy, od jednání porušujícího jiné sociální normy.

[37] Houbová, D. In Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 234.
[38] Viz.: Houbová, D. In Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 237.

# 7. Vztah sociálních deviací a protiprávního jednání

## 7.1 Specifické postavení protiprávního jednání v rámci sociálních deviací.

Život každého z nás závisí na našem jednání a vždy máme právo volby. Buď se podřídíme normám anebo je porušíme, či nedodržíme. Lze tak odlišit dva způsoby jednání: konformní k normám a odchylné od norem, nekonformní. Existuje celá škála odchylného chování, které můžeme pro lepší pochopení graficky znázornit:

1. nonkonformní sociální chování ⇨ 2. nápadné, provokující sociální chování ⇨
3. disociální chování ⇨ 4. asociální chování ⇨ 5. antisociální chování ⇨
6. delikventní chování ⇨ 7. kriminální chování [39]

Nonkonformně a nápadně se v životě zajisté choval každý z nás a přitom ještě neporušoval sociální normy. Disociální chování je nepřiměřené a současně již deviantní. Pohybuje se na hranici normy, bývá odstranitelné pedagogickými prostředky. Mezi disociální chování můžeme řadit dětský vzdor, nekázeň, poruchy afektu, špatné návyky, ale také drobné přestupky proti společenským normám. Chováme-li se asociálně, porušujeme nejčastěji morální normy, ale nepřekračujeme normy právní. Do této oblasti řadíme záškoláctví nebo sebepoškozování. Antisociální chování je takové chování, kdy jedinec již porušuje zákony, čímž poškozuje jak sebe, tak společnost a její hodnoty. Delikventně se chová ten, kdo porušuje zákonné i jiné normy chování a způsobuje společnosti újmu. Toto chování však nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného činu, nebo je to chování osob, které nejsou vzhledem ke svému věku ještě plně odpovědné. Pokud se protispolečenské chování vzhledem ke své nebezpečnosti považuje již za trestný čin, pak se osoba chová kriminálně. Sem lze zařadit například zabití, krádež, výtržnictví, sexuální trestné činy a jiné.

Mezi sociálně deviantní chování bychom zařadili z výše uvedeného schématu čísla 3 až 7, protiprávní pak je pouze chování 6 a 7.

Protiprávní jednání je tak vlastně podmnožinou jednání sociálně deviantního. Jak tedy odlišit, kdy už se jedná o protiprávní jednání a kdy „pouze“ o sociální deviaci? Jako odpověď na uvedenou otázku si vymezíme několik základních rozdílů mezi protiprávním jednáním a jednáním sociálně deviantním:

---

[39] Srovnej: Urbanová, M. Kriminalita jako fenomén moderní doby. Předneseno na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity dne 20.11.2001.

**I.** Rozdílnost porušovaných norem.

V předchozím výkladu bylo již specifikováno, co rozumíme pod pojmem sociální normy a co pod pojmem právní normy. Při protiprávním jednání porušujeme pouze jednu ze skupin sociálních norem, a to normy právní. Naproti tomu sociálně deviantní jednání je odchylka od jakékoliv sociální normy, tedy i od normy morální, náboženské, etické a podobně.

**II.** Jak již bylo uvedeno v kapitole věnující se sociálním deviacím, sociální deviace je pojem neutrální. To znamená, že deviace jako odchylka od sociální normy může být jak v pozitivním, tak v negativním slova smyslu. Naproti tomu protiprávní jednání není pojem neutrální, ale naopak jde o odchylku pouze v negativním slova smyslu.

**III.** Sociální deviace ve svém obecném významu nezahrnují jen sociálně deviantní jednání. Je to jakákoliv odchylka od sociální normy, která však nemusí mít pouze dynamický charakter. Deviací tak může být i psychologická charakteristika, fyzická charakteristika nebo sociální charakteristika. Naproti tomu protiprávní jednání je pouze, jak již napovídá sám pojem, „jednání“ a spočívá vždy v záměrné činnosti subjektu.

**IV.** Nejvýznamnějším rozdílem však jsou následky, které nastanou v případě porušení určité normy. Těmito následky jsou **sankce**.

Jak uvádí Komenda (1999), z hlediska sociologie je pojem sankce chápán v širším slova smyslu, než v jakém vystupuje v právu, kde je akcentován její převážně negativní charakter, tzn. pojetí sankce jako trestu. Sankcí jsou tak míněny postupy, které vedou k posílení a potvrzení sociálních norem, přičemž motivací může být nejen trest, ale i odměna. V této souvislosti hovoříme zejména o dělení sankcí na sankce pozitivní, kdy výsledkem postupu je odměna, a sankce negativní, kdy výsledkem je trest jako postih za porušení sociální normy. Z hlediska psychologické motivace má pozitivní stimulace – odměna často účinnější vliv na chování než hrozba trestu. S negativní sankcí – trestem často souvisí rozlišování sankcí na psychické, jejichž základem je psychický nátlak, který skupina vykonává na jedince, fyzické, které spočívají buď v přímém fyzickém donucení nebo v omezení osobní svobody a ekonomické či politické, využívající hospodářských a mocenských nátlaků na jedince. Podle jiných kritérií se sankce klasifikují podle míry formálnosti, kdy se rozlišují sankce formální, které jsou spojeny s přesně stanovenými postupy jejich udílení a jejichž vykonávání je v moderní společnosti svěřeno speciálním institucím, a sankce neformální, které nejsou vázány na přesně vymezený postup a jsou prováděny spontánně. Zatímco s nedovoleným chováním je sankce bezprostředně spojena, odměna za chování, které je normou předepsané, se uděluje jen výjimečně. Sankce tak plní výraznou sociální funkci, protože je nástrojem sociální integrace a potvrzením platnosti norem a hodnot, které příslušníci určitého sociálního

útvaru považují za základní. Sankce se odlišují i v závislosti na normativním řádu, který je porušován. Dodržování morálních norem je tak sankcionováno vlastním svědomím a veřejným míněním, které však nevylučuje i zákonnou sankci v případě, že se jedná o morální normy, které jsou současně normami právními. Oproti právu však morálka daleko více využívá široké škály pozitivních sankcí jdoucích od pocitu vlastního sebeuspokojení až po veřejné ocenění zásluh formou odměny a podobně. Naproti tomu strach z veřejného odsouzení může být daleko silnějším činitelem sociální konformity než strach z trestající státní autority. Provinění proti náboženským normám má zcela zásadní povahu, je zločinem, který je namířen proti samotným základům dané komunity. Míře provinění proto odpovídají i sankce jdoucí od očistné modlitby, pokání, až po exkomunikaci z daného společenství. Regulační mechanismus náboženských norem tak působí přímo na city věřících, ale zároveň může disponovat i vnějším donucovacím systémem.[40]

Porušení právních norem je spojeno s institutem právní odpovědnosti, jak již bylo uvedeno výše. Právní odpovědností se rozumí uplatnění nepříznivých právních následků stanovených právní normou vůči tomu, kdo porušil právní povinnost. Sankce je vždy negativní a její hranice jsou stanoveny platným právem. Institut právní odpovědnosti v sobě tak zahrnuje jak prvek nepříznivých následků, tak prvek státního donucení. Sankce jsou vždy formální a jsou spojeny se stanovenými postupy udílení. Realizace sankcí je pak svěřena speciálním institucím, jako jsou například vězení nebo psychiatrické léčebny.

### 7.2 Sexuální deviace jako zvláštní forma sociálních deviací

Výše jsme si obecně vymezili rozdíly mezi protiprávním jednáním a jednáním sociálně deviantním. Pro pochopení problematiky je nutné tyto rozdíly ukázat na konkrétních případech určitého jednání a stanovit tak, kdy je jednání sociálně deviantní a kdy už protiprávní.

Do okruhu sociálních deviací bývají nejčastěji zahrnovány tyto odchylky:

- drogy a drogové závislosti
- patologické hráčství
- sekty
- kriminalita
- prostituce

[40] Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, s. 14 - 21.

- sexuální deviace.

Protože v současnosti je díky sdělovacím prostředkům, zejména díky bulvárnímu tisku, téma sexuálních deviací na veřejnosti probíráno stále častěji, vybrala jsem si pro konkrétní porovnání vztahu sociálních deviací a protiprávního jednání právě tento okruh odchylek. Změřím se tak na jednání sexuálně deviantní a v jeho rámci odliším jednání sexuálně delikventní, jako to, které je v rozporu s právními normami.

### 7.2.1 Normalita ve vztahu k sexuálnímu chování.

Nezbytným předpokladem pro určení toho, co označujeme za deviantní chování v sexuální oblasti, je stanovení určitého rámce, v jehož mezích je chování ještě označováno za normální. Základním východiskem pro definici sexuálních deviací je tak přesnější vymezení takového sexuálního chování, které lze označovat za normální. Deviantní pak bude chování, které bude vybočovat z takto určených hranic.

Normalitu sexuálního chování lze, jak uvádí Weiss (2002), posuzovat z mnoha hledisek, nejčastěji však bývá použita norma kulturní, statistická, biologická, méně často pak subjektivní či ideální norma.

**Kulturní norma**

Za sexuálně deviantní jednání je podle této normy považováno takové jednání, které je v rozporu s normou aplikovanou danou společností. Je však třeba mít na zřeteli, že normy, stanovující, co je v dané společnosti v sexuální oblasti normální a co nikoliv, se neustále vyvíjejí. Z hlediska historického vývoje a z hlediska transkulturálního srovnání je tak společenská a dobová podmíněnost definice normálního a nenormálního (deviantního) jednání nesporná. Z hlediska historického lze změny sexuálních norem dobře ilustrovat na příkladu kriminalizace homosexuálního chování, jak bude uvedeno dále. Jako příklad rozdílů transkulturálních dobře poslouží srovnání minimální věkové hranice pro přípustnost sexuálního styku. Pokud si vezmeme například Evropu, variuje zde minimální věková hranice od 12 (Malta) do 17 let (Severní Irsko). Většinou je hranicí věk 14, 15 či 16 let. Uvedené případy tak svědčí o ošidnosti definice normality sexuálního chování na základě kulturních norem. Sexuální chování, které je v určité době tvrdě sankcionováno, může být v jiné době či společenském kontextu považováno za neškodné, mnohdy i plně normální. Z toho vyplývá, že

uvažujeme-li o sexuálních deviacích, musíme uvažovat vždy ve spojení s určitým společenským systémem, který danou normu vymezil.

**Statistická norma**

Podle této normy je normální to chování, které se nejčastěji vyskytuje v dané společnosti. Automaticky tak vyvstává otázka, od jaké četnosti výskytu se stávají jednotlivé formy sexuálního chování deviantními. Podle Weisse za nenormální sexuální chování lze považovat chování s četností výskytu méně než 5 %, tedy 2,5 % na každé straně normálního rozložení. Nutným předpokladem pro určení statistické normy jsou široké výzkumy reprezentativních souborů obecné populace. Klasickým případem nedostatečnosti statistické normy je případ onanie, která byla po dlouhá staletí považována za škodlivou, mluvilo se dokonce o samostatné úchylce. V průběhu 20. století však bylo prokázáno, že onanie je v podstatě univerzální jev a došlo tak postupně k uznání onanie za jev neškodný a v mnoha případech dokonce prospěšný a přínosný.

**Biologická norma**

Podstatou biologické normy je předpoklad, že normální sexuální chování je takové chování, které alespoň potencionálně vede k reprodukci. Ovšem dovedeno do krajnosti, nenormálním by z tohoto hlediska byl jak styk se ženou, která užívá antikoncepci, nemá plodné dny či je po menopauze, tak jakákoliv forma sexuálního chování, která nezahrnuje klasickou soulož. Biologická norma tak představuje především argument proti normalitě homosexuální orientace.

**Subjektivní norma**

Subjektivní norma vysvětluje normalitu sexuálního chování z hlediska deviantního subjektu. V oblasti sexuálních deviací je využívána pouze okrajově, a to zejména při terapii sexuálních deviantů. Cílem terapeutického užití takové normy je snížení distresu a zvýšení spokojenosti a štěstí klienta.

**Ideální norma**

Ideální norma je představa, že normální je takové chování, které se co nejvíce blíží nějakému ideálu. Když pomineme problémy při definování toho, co je ideální, musíme mít na zřeteli, že lidé by k takovému ideálu vždy pouze směřovali, nikdy by ho nedosáhli a nemohli by tak reálně kritéria takovéto normy naplnit.

Jak už bylo řečeno v kapitole věnované sociálním deviacím, je normalita vždy relativním pojmem a jakýkoliv jednostranný pohled má v této oblasti vždy jen relativní platnost. Ale některé formy sexuálního chování vybočují i z takových hranic normality, které jsou definované za použití všech norem a tedy co nejširší. Mezi tyto neakceptovatelné formy chování lze tak v našem historickém a sociálním kontextu zařadit:

- sexuální chování spojené s fyzickou agresí nebo s potřebou poškodit či usmrtit objekt erotického zájmu
- sexuální styk s osobou pokrevně spřízněnou
- sexuální styk s osobou věkově adekvátně nezralou.

Na základě uvedených druhů chování, které není v naší společnosti přijatelné pak lze, jak učinil Weiss (2002), definovat **normální sexuální chování jako takové sexuální chování, které se odehraje mezi dostatečně zralými, v přímé linii pokrevně nespřízněnými a souhlasícími osobami a které nevede k psychickému nebo tělesnému poškození žádného z partnerů**.

Je ovšem jasné, že uvedená definice není absolutně a trvale platná. V dnešní době, kdy se zvyšuje informovanost o sexuálních otázkách, urychluje se sexuální zrání mládeže a dochází čím dál tím více k liberalizaci dosud odsuzovaných sexuálních praktik, není možné, aby byla vymezena jednoznačně platná norma stanovující, co je v sexuální oblasti normální a co je považováno za deviantní. Vždy bude záležet na hodnotách a postojích každého jednotlivce. Ale přes veškerou skepticitu v otázce vymezení sexuální normality je možné označit některé druhy chování za nepřijatelné v jakékoliv době a v jakémkoliv sociálně-kulturním kontextu. Mezi takové chování patří například brutální agrese vůči starým lidem nebo dětem, která by byla jistě vždy odsouzena.[41]

### 7.2.2 Sexuálně deviantní jednání.

Budeme-li výše naznačené pojetí normality považovat za nějaký „standard“ sexuálního chování, lze pak za sexuálně deviantní jednání dle Skoblíka označit takové jednání, které:

- je v rozporu se standardním („normálním“) sexuálním chováním

[41] Srovnej: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 19 - 30.

- má preferenci před standardním sexuálním chováním
- přetrvává nejméně půl roku
- je sociálně významné.[42]

Jak uvádí Weiss (2002), „***deviantní sexuální jednání představuje celou škálu aktivit, od chování neškodného, přes společensky obtížné, až po jednání protiprávní, zahrnující nejnebezpečnější trestné činy proti životu a lidské důstojnosti***“.[43]

Jestliže jsme normální sexuální chování vymezili jako takovou aktivitu, která je souhlasná a nezpůsobuje aktérům žádné psychické či fyzické poškození a odehraje se mezi objekty věkově adekvátně zralými a pokrevně nespřízněnými, lze potom, jak uvádí Weiss (2002), sexuálně deviantní jednání rozdělit do dvou kategorií, a to na **deviace v aktivitě** a **deviace v objektu**.[44]

I. Deviace v aktivitě představují takové chování, při kterém není naplněna buď podmínka souhlasu nebo které způsobuje některému z účastníků nepřiměřené psychické či fyzické poškození. Lze sem řadit například jakoukoliv formu **násilného sexuálního chování** nebo **exhibicionismus**.
II. Deviace v objektu se od normálního sexuálního chování odlišují právě svým zaměřením na odlišný objekt. Normální sexuální chování předpokládá sexuální aktivity s objektem, který je věkově zralý a pokrevně nespřízněný. Z definice samozřejmě vyplývá, že tímto objektem bude jiná lidská bytost. V poměrně nedávné minulosti byla do této kategorie zahrnována **homosexualita**, která se však dnes již za deviaci nepovažuje. V současnosti tak mezi tyto deviace lze řadit zejména sexuální jednání zaměřené na nepřiměřeně mladý sexuální objekt - **pedofilii** či jednání zaměřené na nějaký neživý objekt nebo část těla - **fetišismus**.

[42] Viz: Skoblík, J. Sexualita a její deviace na křesťanském pozadí [citováno 15.3.2006]. Dostupný z: http://ktf.cuni.cz/~skoblik/sexualita.htm
[43] Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 32.
[44] Srovnej: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 33.

## 7.3 Jednotlivé typy sexuálně deviantního jednání a jejich právní aspekty.

### 7.3.1 Násilné sexuální chování

Násilné sexuální chování je jednou z nejnebezpečnějších forem sexuálně deviantního jednání. Jak uvádí Chmelík (Chmelík a kol. 2003), **násilí** lze definovat **jako použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu**.[45]

Jakékoliv sexuální násilí bude ve většině případů považováno rovněž za protiprávní, bude totiž často naplňovat skutkovou podstatu některého z trestných činů.

Pouze deviantní, nikoliv však protiprávní může být jen takový typ násilných sexuálních praktik, které jsou jejich aktéry předem **domluvené** a **dobrovolné**. V dnešní době již existují sadomasochistické kluby, jejichž členové se scházejí k plánovaným setkáním a kde jsou stabilně naaranžovány určité situace a rekvizity. V těchto klubech jsou určena i pravidla chování, která je nutno dodržovat. Ve skupinách návštěvníků se pak nevyskytují lidé trpící nějakou psychickou poruchou, ale spíše lidé, kteří si chtějí nějakým způsobem zpestřit svůj sexuální život. Pokud tedy jde o souhlasné partnerské aktivity, při kterých násilí nepřekračuje únosnou mez, není důvod pro žádnou vnější (ani zákonnou) intervenci.

Naproti tomu jakékoliv násilné chování, které je spojeno s nesouhlasem jednoho z aktérů bude považováno za protiprávní.

Mezi trestné činy, jejichž skutková podstata může být sexuálně násilným činem naplněna řadíme zejména **znásilnění** a **sexuální vraždy**.

#### Znásilnění

Trestný čin znásilnění, jako jeden z nejtypičtějších sexuálních trestných činů, je definován v ustanovení § 241 trestního zákona:

*„§241*

*Znásilnění*

*(1) Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného,bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.*

*(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let.*

*(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,*

*a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo*

[45] Viz: Chmelík, J. In Chmelík, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál s.r.o., 2003, s. 77.

*b) spáchá-li takový čin na osobě mladší než patnáct let.*

*(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt. "*[46]

Znění tohoto ustanovení je poměrně nové, bylo zavedeno až zákonem č. 144/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Do té doby bylo znásilnění definováno pouze jako provedení soulože. Novela zavedla do skutkové podstaty trestného činu znásilnění i jiné formy pohlavního styku. Jak uvádí Chmelík (in Chmelík a kol., 2003), soulož je definována řadou výkladových pravidel a judikátů jako spojení pohlavních orgánů muže a ženy, přitom stačí spojení částečné, ne však pouhý dotyk. Naproti tomu za pohlavní styk je považováno ukájení sexuálního pudu na těle jiné osoby. Pohlavní styk je tak pojem širší než pojem soulož a zahrnuje kromě klasické soulože i další aktivity, jako jsou orální styk, análný styk, pohlavní ukájení ústy, sání prsních bradavek, různé formy erotických masáží včetně vibrátorů a dalších pomůcek. Donucení k těmto aktivitám se před zmíněnou novelou dalo klasifikovat pouze jako omezováni osobní svobody podle ust. § 231 trestního zákona s trestní sazbou do dvou let.[47]

Další změnou, kterou uvedená novela zavedla je rozšíření možného okruhu obětí. Podle původního znění trestního zákona mohla být obětí trestného činu znásilnění pouze žena, zatímco podle současného znění je to jak žena tak muž, bez ohledu na jejich věk. Pokud se obětí stane osoba mladší osmnácti nebo dokonce patnácti let, jde o naplnění kvalifikované skutkové podstaty, za kterou pachateli náleží vyšší trestní sazba.

Stupeň nebezpečnosti se rovněž zvyšuje, způsobí-li pachatel svým činem těžkou újmu na zdraví nebo smrt.

Násilí ve smyslu ust. § 241 trestního zákona znamená použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu oběti. Trestný čin je spáchán násilím i tehdy, pokud je spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl lstí do stavu bezbrannosti.

Znásilnění formou vynucené soulože se může dopustit muž na ženě, ale také žena nebo více žen vůči muži, i když tato forma je méně obvyklá.

[46] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

[47] Srovnej: Chmelík, J. In Chmelík, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál s.r.o., 2003, s.79 - 82.

**Sexuální vraždy**

Sexuální vražda, jako samostatná skutková podstata trestného činu v našem právním řádu neexistuje. Pokud při sexuálním násilí dojde k usmrcení oběti, lze jednání kvalifikovat jako vraždu podle ust. § 219 trestního zákona, ale pachateli musí být prokázán úmysl oběť zabít. Pokud mu tento úmysl prokázán není, lze použít jiné skutkové podstaty, jako například ust. § 224 trestního zákona, ublížení na zdraví s následkem smrti z nedbalosti.

Vrazi, kteří vraždí „z pouhé rozkoše“, jsou veřejným míněním nejvíce odsuzováni. V těchto okamžicích vždy zesílí hlasy, které volají po trestu smrti, veřejnost žádá pomstu. Přestože pravé sadistické vraždy jsou vzácné, sdělovací prostředky často vytvářejí opačný dojem. Každý podobný čin totiž vyvolá zájem veřejnosti.

K usmrcení oběti může dojít před vlastní souloží, během ní či po souloži. Někdy je však zabití náhražkou jakéhokoliv sexuálního kontaktu. Pokud dojde k usmrcení oběti před vlastním sexuálním aktem, jde většinou o předem naplánovaný čin. Oběť je usmrcena proto, aby mohla být znásilněna, zejména pokud je to pro pachatele jediná možnost, jak se k bránící se oběti dostat. Také se však může jednat o čin agresivního sadisty, případně nekrofilního sadisty, který potřebuje pro dosažení vzrušení oběť před stykem nebo během styku znehybnit. Do této kategorie také spadá většina sériových sexuálních vrahů. Ani těmto osobám však primárně nejde o zabití oběti, potřebují s ní jen libovolně manipulovat.

Pokud dojde k zabití oběti během soulože, může se jednat buď o nedopatření, nebo sadistické vyvrcholení sexuálního aktu. Nejčastějším případem neúmyslného zabití při souloži bývá zardoušení. Občas se stane, že jeden z partnerů rdoušení přežene. V některých případech může i při pouhých náznacích škrcení dojít k reflexní smrti či k zástavě srdce. U vlastní sexuální vraždy je usmrcení oběti vyvrcholením sexuálního aktu pro pachatele. V mnoha případech však paradoxně vůbec nedojde ke koitu, protože usmrcení oběti zde funguje jako náhražka za pohlavní styk, to chování je časté především u pravých sadistů. Pachatelé, kteří vraždí pro ukojení svého pohlavního pudu, nacházejí sexuální uspokojení ve vlastním aktu usmrcení - tento akt jim nahrazuje pohlavní styk. Většinou ani netouží po hrůze samé, kterou při svém činu vyvolávají, jde jim "jen" o totální podrobení oběti.

Jak uvádí Weiss (2001), lze rozlišovat dva základní druhy sexuálních vražd. Při prvním je oběť prudkým útokem skolena nebo přímo usmrcena a pak je s ní sexuálně manipulováno, přičemž těchto vražd se dopouštějí hlavně patologičtí sexuální agresoři, resp. jejich podskupina agresivní sadisté. Při druhém je oběť napadena, zastrašena, týrána, pachatel často odkládá dosažení orgasmu právě proto, aby mohl sledovat utrpení oběti, a teprve nakonec je oběť usmrcena.

Po souloži bývá často spáchána tzv. krycí vražda. Pachatel usmrtí svou oběť kvůli zahlazení stop. Z tohoto důvodu se ženám jednoznačně nedoporučuje vyhrožovat případnému útočníkovi jeho následným prozrazením či dokonce udáním na policii. [48]

Mezi další trestné činy, které souvisí se sexuálně násilným chováním lze zařadit trestný čin **omezování osobní svobody** podle ust. § 231 trestního zákona a **zbavení osobní svobody** podle ust. § 232. V souvislosti se sexuálním násilím bývá také naplněna také skutková podstata trestného činu **ublížení na zdraví**, ať už úmyslného nebo nedbalostního, podle ust. § 221 - 224 trestního zákona.

S většinou sexuálně deviantního chování může být spojen trestný čin **vydírání** podle ust. § 235 trestního zákona nebo **útisku** podle ust. § 237 trestního zákona.

### 7.3.2 Exhibicionismus

Při exhibicionistickém chování dochází k takovému deviantnímu jednání, kdy pachatel odhaluje genitál před neznámými ženami či dívkami. Toto odhalení může být spojeno s erekcí a masturbací, není to však pravidlem. Exhibicionismus patří k nejčastěji se vyskytujícím typům sexuálně deviantního jednání.[49]

Exhibicionismus, pokud je odhalen a oznámen, může být kvalifikován jako trestný čin **výtržnictví** podle ust. § 202 trestního zákona a pachatel může být potrestán trestem odnětí svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem. Vzhledem k nevelké společenské nebezpečnosti se však tyto činy řeší spíše v rámci přestupkového řízení, jako **přestupek proti veřejnému pořádku** podle ust. § 47 odst. 1 písm. a) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Pachateli přestupku tak může být uložena pokuta až do výše 1 000,- Kč.

Velmi mnoho exhibicionistických deliktů nebývá hlášeno, což má za následek vysokou latentnost u tohoto typu deviantního jednání. Podle Weisse (2002) je oznamováno pouze 17% exhibic.[50]

Exhibicionistické chování patří k sexuálním deviacím s malou společenskou nebezpečností. Při posuzování toho, zda v určitém případě jde o spáchání přestupku nebo zda

[48] Viz: Weiss, P. Sexuální vrazi [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://obchod.studovna.cz/scripts/detail.asp?id=481
Weiss, P. Sexuální agrese - oběti a pachatelé [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/weiss.html.

[49] Viz: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 37 - 45.

[50] Srovnej: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 38.

je naplněna skutková podstata některého trestného činu bude vždy nutno přihlížet ke konkrétním okolnostem činu a k míře jeho společenské nebezpečnosti pro společnost. Obecně je exhibicionismus považován za chování spíše společensky obtížné, než protiprávní.

### 7.3.3 Homosexualita

Je více než jasné, že výčet chování, které je v současné společnosti považováno za sexuálně deviantní, není konečný a neměnný. Neboť, jak už bylo naznačeno, představy o tom, co je v sexu společensky přijatelné, normální, se neustále mění a vyvíjí. Příkladem, který toto tvrzení více než dobře vystihuje, jsou měnící se přístupy k homosexualitě a k homosexuálnímu chování. V dnešní době již v pojetí normality sexuálního chování figuruje jako „normální" objekt zájmu osoba pouze pokrevně nespřízněná a dostatečně věkově zralá, nikoliv však osoba opačného pohlaví, jak tomu dříve bylo. Podle vymezení deviace jako odchylky od normálu pak již homosexuální chování nelze považovat za deviantní. Vždy tomu tak ale nebylo.

Homosexualitu lze vymezit jako „***převažující nebo výhradní erotickou citlivost (reaktivitu) vůči osobám téhož pohlaví,*** *která se zpravidla projevuje citovou náklonností, intenzivnějším prožíváním nebo potřebou citově významných vztahů k osobám stejného pohlaví, schopností se do nich zamilovat, obvykle též specificky vyšší genitální reaktivitou nebo touhou po fyzické blízkosti nebo orgasmických aktivitách ve vztahu k nim*."[51]

**Historie**

Podle Starého zákona byl pohlavní styk muže s mužem trestán ukamenováním. Tento negativní postoj, i když v zeslabené míře, přetrvává k homoerotickým aktivitám v křesťanství dodnes. Naopak v uvolněné atmosféře antického Řecka a Říma byly považovány sexuální vztahy mezi mladými muži za zcela běžnou součást života. Během středověku a raného novověku byly opět názory na homosexuální chování velmi restriktivní a odsuzující, homosexuální styky byly trestány. Například, podle zákonů platných na našem území, v CONSTITUTIO CRIMINALIS BAMBERGENSIS z roku 1532 byl uložen za homosexuální styk trest smrti, v CONSTITUTIO CRIMINALIS JOSEPHINA z roku 1787 už „jen" nucené práce a bičování a ALLGEMEINES BUNDESGESETZ z roku 1852 stanovil za homosexuální styky trest odnětí svobody v délce trvání od jednoho do deseti let. Oproti

[51] Homosexualita [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Homosexualita

názorům přetrvávajícím v „civilizovaném“ světě však ve stejné době u tichomořských domorodců patřil pohlavní styk mezi bojovníky a dospívajícími hochy k rituálním úkonům.

**Vývoj legislativy v ČR**

Jak uvádí Weiss (2002)[52], Československo se už počátkem šedesátých let dvacátého století zařadilo díky dekriminalizaci homosexuálního chování mezi nejpokrokovější státy světa. V trestním zákoně z roku 1950 se homosexuálních styků týkalo ust. § 241:

*„§241*

*Pohlavní styk s osobou téhož pohlaví*

*(1) Kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*

*(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1*

*a) s osobou mladší než osmnáct let, nebo*

*b) za úplatu.*

*(3) Kdo se nabídne k pohlavnímu styku s osobou téhož pohlaví za úplatu, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“*[53]

Jak je zřejmé, jakýkoliv pohlavní styk s osobou téhož pohlaví byl považován za trestný čin s trestní sazbou odnětí svobody až na jeden rok. Přísněji sankcionovány pak byly styky s osobou mladší osmnácti let nebo ty, které byly prováděny za úplatu.

Již v trestním zákoně z roku 1961 byl však tento postoj přehodnocen a **homosexuální styky mezi osobami staršími osmnácti let přestaly být trestným činem**.

*„§244*

*Pohlavní styk s osobou téhož pohlaví*

*(1) Kdo se po dovršení osmnáctého roku svého věku pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví mladší než osmnáct let, nebo*

*kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, zneužívaje její závislosti,*

*bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.*

*(2) Stejně bude potrestán, kdo*

*a) za pohlavní styk s osobou téhož pohlaví přijme nebo poskytne úplatu, nebo*

*b) pohlavním stykem s osobou téhož pohlaví budí veřejné pohoršení.“*[54]

Přes svou značnou pokrokovost zůstávalo toto ustanovení k homosexuální menšině diskriminační, neboť zachovávalo rozdíl mezi homosexuálními a heterosexuálními styky

[52] Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 11
[53] Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.
[54] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

v nejnižší přípustné věkové hranici, která u heterosexuálních styků byla o tři roky nižší, tedy patnáct let. Diskriminační dále byl i zákaz styku za úplatu, protože i pouhé pozvání na večeři již mohlo být považováno za poskytnutí úplaty a takové jednání tedy naplňovalo skutkovou podstatu trestného činu.

Až zákonem č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, bylo ustanovení § 244 z trestního zákona zcela vypuštěno a byly tak nastoleny legální podmínky pro faktické zrovnoprávnění homosexuální menšiny v České republice. Tato emancipace před zákonem pak byla posílena ještě zákonem č. 144/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, který novelizoval mimo jiné i § 241 trestního zákona týkající se znásilnění. Znásilnění bylo nově definováno jako donucení **jiného (dříve ženy)** k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku. Na rozdíl od předchozí právní úpravy tedy nově existovala ta možnost, aby znásilnění proběhlo mezi osobami stejného pohlaví.

Završením snahy o zrovnoprávnění homosexuální menšiny se stal **zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství,** který byl dne 15. března 2006 schválen poslaneckou sněmovnou, která těsnou většinou (101 ze 177 přítomných poslanců) přehlasovala prezidentské veto. Účinný by měl zákon být od 1. června 2006. Tento zákon upravuje vznik a zánik homosexuálních svazků, vzájemnou vyživovací povinnost partnerů, právo na informace o zdravotním stavu partnera, možnost dědění stejnou jako u manželských párů, užívací práva k bytu v nájmu apod. Adopce se homosexuálním párům nepovoluje. Česká republika je tak první postkomunistickou zemí, která partnerství osob stejného pohlaví uzákonila.

**Postoje k homosexualitě**

Z hlediska právního i medicínského (homosexualita byla v roce 1992 vyškrtnuta z nové, 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů MKN-10, vydávané WHO v Ženevě) jsou patrné výrazné tendence vedoucí ke zrovnoprávnění homosexuálního chování jako varianty sexuální orientace. Přesto jsou však dnes postoje lidí k homosexualitě různé.

Přístup společnosti k homosexualitě se výrazně změnil po roce 1989. Po zrovnoprávnění povolené věkové hranice pro homosexuální i heterosexuální styk na 15 let se začala homosexualita stávat viditelným společenským jevem. Postoje k homosexualitě se začaly postupně liberalizovat. K tomu přispěly i homosexuální spolky a organizace. Tento posun byl prokázán také ve výzkumech P. Tučka a J. Holuba (1994), kteří porovnávali

postoje společnosti vůči homosexualitě v letech 1988 a 1994: jednoznačně negativně byla nyní hodnocena pouhými 2 % respondentů. Počet lidí požadujících její trestnost klesl z 11 % na 2 % a těch, kteří ji považují za škodlivou odchylku či deviaci, klesl z 23 % na 6 %. V roce 1994 vnímalo 43 % dotázaných homosexualitu jako zdravotní poruchu či nemoc. Tři pětiny respondentů souhlasily s prosazením legalizace registrovaného partnerství, 3/4 souhlasily s existencí homosexuálních klubů, což je třikrát více než v roce 1988.

Tolerance naší společnosti ovšem dosud není ani zdaleka uspokojivá. Pro tento fakt svědčí zjištění, že homosexuální lidé měli v roce 1994 stejnou tendenci své zaměření tajit před svými přáteli a známými, jako v roce 1988. Do roku 1994 se totiž nezvýšilo množství těch, kteří by mezi svými známými znali někoho takto orientovaného. Je zřejmé, že homosexualita s sebou dosud nese jisté sociální stigma.

Podle publikovaných výsledků průzkumu sexuálního chování občanů ČR (Weiss 1999) bylo potvrzeno, že ve zkoumaném souboru (862 žen a 857 mužů) jsou postoje respondentů k homosexualitě ovlivněny pohlavím, religiozitou, věkem, vzděláním a velikostí místa bydliště. Nejliberálnější postoje zaujímají mladí lidé z velkých měst nad 100 tisíc obyvatel, s nejméně středoškolským vzděláním a nevěřící, především ženy. Naopak nejvíce homofobní jsou starší a méně vzdělaní katolíci z menších sídel, především pak muži.[55]

Občanské sdružení Interaktiv.cz a G-Liga zrealizovali v první polovině roku 2003 výzkumné šetření na téma "Postavení gayů a lesbických žen v české společnosti". Průzkum byl realizován na vzorku 630 občanů, který svým složením odpovídá sociodemografickému rozložení obyvatel České republiky. Podle tohoto výzkumu mezi obyvateli České republiky převládá názor, že vztah osob stejného pohlaví je svou kvalitou rovnocenný vztahu heterosexuálnímu (**53%**) a že citová orientace je vrozeným rysem (**73%**). 16% dotázaných vnímá homosexualitu jako vztah založený převážně na sexuální potřebě a **jen 11%** občanů si myslí, že homosexualita je určitá negativní úchylka.[56]

[55] Srovnej: Weiss, P. Homosexualita [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://www.planovanirodiny.cz/clanky/homosexualita
Názory veřejnosti [citováno dne 6.4.2006]. Dostupný z: http://www.004.cz/view.php?cisloclanku=2005071526-h--homosexualita-verejnost

[56] Viz: Občanské sdružení Interaktiv.cz. Tisková zpráva z průzkumu [citováno 18.4.2006]. Dostupný z: http://www.interaktiv.cz/interaktiv/ti1.phtml

### 7.3.4 Pedofilie

Jak uvádí Weiss (2002), pedofilním jednáním rozumíme takové sexuální aktivity aktéra, které jsou zaměřeny na objekty v předpubertálním věku, tedy na chlapce a dívky bez znaků dospívání, nejčastěji ve věku od 5 do 12 let. Pedofilie může být stejně tak jako normální sexuální chování heterosexuální, homosexuální a bisexuální.[57]

Protože oběťmi tohoto jednání jsou děti, které jsou hodny zvláštní ochrany, je jakákoliv sexuální aktivita s osobou mladší 15 let protiprávní. Nejčastějším trestným činem v této oblasti je trestný čin **pohlavního zneužívání**.

**Pohlavní zneužívání**

Trestnému činu pohlavního zneužívání jsou věnovány v trestním zákoně dva paragrafy, a to:

*„Pohlavní zneužívání*

*§242*

*(1) Kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.*

*(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě svěřené jeho dozoru, zneužívaje její závislosti.*

*(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.*

*(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.*

*§243*

*Kdo zneužívaje závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho dozoru, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo*

*kdo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije,*

*bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“*[58]

Objektem trestného činu pohlavního zneužívání je podle Chmelíka (in Chmelík a kol., 2003) mravní vývoj mládeže (§ 242) nebo závislost osoby mladší patnácti let, již pachatel využije a přinutí osobu k mimomanželské souloži nebo k pohlavnímu zneužití (§ 243). Druhý typ jednání je spíše vzácný, mnohem častěji se vyskytuje pohlavní zneužití podle § 242.

Předmětem útoku musí být dítě, tedy osoba do 15 let, bez ohledu na pohlaví. Rovněž není rozhodující, zda osoba měla již předtím nějakou sexuální zkušenost či nikoliv. Na rozdíl

[57] Srovnej: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 74 - 75.
[58] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

od trestného činu znásilnění, kdy pouhý dotyk pohlavních orgánů byl považován za pokus trestného činu, u pohlavního zneužívání je dotyk pohlavních orgánů „jiným způsobem pohlavního zneužití“, tudíž dokonaným trestným činem.

Podle definice zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 se za pohlavní zneužívání považuje nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování, jako je jakékoliv dotýkání nebo styk. Pohlavní zneužívání tak může být dotykové i nedotykové (vystavení dítěte setkání s exhibicionistou, promítání pornografické produkce dítěti apod.).[59]

V souvislosti s trestnými činy znásilnění a pohlavního zneužívání je třeba upozornit na trestní součinnost. V ust. § 167 trestního zákona je taxativní výčet skutkových podstat trestných činů, kam spadá i trestný čin znásilnění a pohlavního zneužívání podle § 242. Pokud se někdo hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá takovýto trestný čin a nepřekazí jej, bude potrestán odnětím svobody na až tři léta nebo, stanoví-li některý z těchto trestných činů trest mírnější, pak tímto potrestán oním trestem mírnějším.[60] Překazit trestný čin lze jak působením na pachatele, tak včas podaným oznámením o páchání nebo přípravě trestného činu některému z orgánů činných v trestním řízení.

Trestný čin pohlavního zneužívání spočívající ve vykonání soulože s osobou mladší 15 let, jak uvádí Chmelík (in Chmelík a kol., 2003), páchají převážně osoby ve věku mladistvém. Naopak pohlavní zneužívání osoby mladší 15 let spáchané jiným způsobem je často pácháno pachateli vyššího věku, kteří se tohoto jednání dopouštějí záměrně, využívajíce příležitosti.[61]

Spolu se sexuálními delikty páchanými na mládeži se mohou současně vyskytovat trestné činy **týrání svěřené osoby** podle ust. § 215 trestního zákona (například nucení k sexuálním aktivitám pomocí násilí), **ohrožování výchovy mládeže** podle ust. § 217 trestního zákona (promítání pornografické produkce) nebo **svádění k pohlavnímu styku** podle ust. § 217a trestního zákona.

### 7.3.5 Fetišismus

Podle Weisse (2002) rozumíme fetišistickým jednáním chování eroticky zaměřené na neživé předměty nebo části těla, které zastupují normální sexuální objekt.

Fetišem bývají tři kategorie předmětů:

---

[59] Viz: Chmelík, J. In Chmelík, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál s.r.o., 2003, s. 82 - 86

[60] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

[61] K tomu: Chmelík, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál s.r.o., 2003, s. 85

- část těla - zájem o tyto specifické části těla zcela převáží zájem o tělo jako celek
- neživé prodloužení těla - části oblečení, prádlo, boty
- specifické látky - latex, kůže, černá lesklá umělá hmota, hedvábí.[62]

Tento typ deviantního jednání nepředstavuje pro společnost téměř žádné nebezpečí, a proto zůstává ve většině případů jednáním pouze deviantním, nedochází však k porušování žádných právních norem.

Jediné protiprávní jednání, které se v souvislosti s fetišismem může vyskytovat, je krádež kvůli opatření si fetiše. Nejde však o trestný čin, který by byl spáchán při vykonávání deviantní sexuální aktivity, nýbrž pouze v souvislosti s ní. Fetišista tak při opatřování předmětu své touhy (fetiše) často spáchá trestný čin **krádeže** podle ust. § 247 trestního zákona s trestem propadnutí věci, peněžitým trestem nebo trestem odnětí svobody až na dvě léta. Ovšem i tady dochází většinou pouze k drobným krádežím, jejichž společenská nebezpečnost je nepatrná a proto bývá tento delikt také velice často řešen v rámci přestupkového řízení jako **přestupek proti majetku** dle ust. § 50 zákona o přestupcích, nejvyšší možná pokuta v tomto případě činí 15 000,- Kč.

### 7.4 Shrnutí

Na uvedených případech sexuálně deviantního jednání se názorně ukázalo, že ne každá deviace nutně musí být protiprávní. Právní řád trestá pouze takové činy, které poškozují jiného člověka a jeho zájmy, které jsou uskutečňovány proti něčí vůli a také všechny typy sexuálních aktivit, které směřují proti dětem.

Tak například fetišistické sexuální chování, které provádí fetišista v soukromí s kusem oděvu, který si řádně zakoupil v obchodě, postrádá jakoukoliv společenskou nebezpečnost, nepoškozuje ničí zájmy, není v rozporu s žádnou právní normou a proto bude pouze jednáním deviantním, ne však protiprávním.

Naopak jakákoliv forma sexuální aktivity, které bude vystaveno dítě (osoba mladší patnácti let), bude pro svou značnou společenskou nebezpečnost a hlavně pro tragické důsledky, které toto jednání má na dětské oběti, považováno vždy za protiprávní a jako takové i ošetřeno příslušnými právními předpisy.

[62] Srovnej: Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002, s. 93 - 97.

Srovnání výše uvedených typů deviací a jejich vztahu k protiprávnímu jednání přehledně ukazuje následující tabulka:

| | **Pouze sociálně deviantní jednání** | **Protiprávní jednání** |
|---|---|---|
| **1) Sexuální násilí** | domluvená, souhlasná a dobrovolná aktivita aktérů, při které násilí nepřekračuje únosnou mez (nezpůsobuje fyzické poškození) | § 241 TZ - Znásilnění<br>§ 219 TZ - Vražda<br>§ 231 TZ - Omezování osobní svobody<br>§ 232 TZ - Zbavení osobní svobody<br>§ 221 - 224 TZ - Ublížení na zdraví<br>§ 235 TZ - Vydírání<br>§ 237 TZ - Útisk |
| **2) Exhibicionismus** | závisí na stupni nebezpečnosti konkrétního jednání pro společnost, pokud je společenská nebezpečnost nepatrná, nemůže jít o trestný čin | § 202 TZ - Výtržnictví<br>§ 47/1 a) ZoP - Přestupek proti veřejnému pořádku<br>§ 235 TZ - Vydírání<br>§ 237 TZ - Útisk |
| **3) Homosexualita** | XXX<br>(v současné době v ČR považuje homosexualitu za úchylku - deviaci 11% lidí) | XXX |
| **4) Pedofilie** | XXX | § 242 - 243 TZ - Pohlavní zneužívání<br>§ 215 TZ - Týrání svěřené osoby<br>§ 217 TZ - Ohrožování výchovy mládeže<br>§ 217a TZ - Svádění k pohlavnímu styku<br>§ 235 TZ - Vydírání<br>§ 237 TZ - Útisk |
| **5) Fetišismus** | naprostá většina případů | XXX<br>(pouze v souvislosti s opatřováním si fetiše:<br>§ 247 TZ - Krádež<br>§ 50 ZoP - Přestupek proti majetku |

Pozn.: TZ = zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ZoP = zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Jedním z hlavních rozdílů při rozlišování protiprávního jednání od jednání deviantního jsou, jak už bylo řečeno, **sankce**. Tak je tomu i v námi uvedených případech. Za fetišistické jednání může být pro jedince sankcí nanejvýše veřejné odsouzení a pohrdání, pokud by se někdo o takovém jednání dozvěděl. Naopak u sexuálně delikventního jednání jsou v případě trestných činů sankce poměrně vysoké. Vždy se jedná o trest odnětí svobody (kromě případu výtržnictví podle ust. § 202 odst. trestního zákona, kdy může být pachatel potrestán peněžitým trestem). Výše trestní sazby je různá v závislosti na stupni společenské nebezpečnosti činu, kolísá od šesti měsíců (u trestného činu útisku podle ust. § 237 trestního zákona) až po výjimečný trest v případě naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy podle ust. § 219 odst. 2 trestního zákona. Kromě sexuálních vražd jsou nejvíce trestány sexuální delikty znásilnění a pohlavního zneužívání, kde při naplnění kvalifikovaných skutkových podstat může být pachateli udělen trest odnětí svobody s horní hranicí až 15 let (ust. § 241 odst. 4 a § 242 odst. 4 trestního zákona).

# 8. Závěr

Sexuální deviace představují velmi širokou problematiku zahrnující nejrůznější způsoby jednání, které se nějakým způsobem odlišuje od zavedených pravidel společnosti. Jednou ze skupin sociálně deviantního jednání je i jednání protiprávní, které je v rozporu s právním řádem dané společnosti.

V předložené diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku sociálních deviací a protiprávního jednání, zejména pak na vztah mezi těmito dvěma druhy jednání.

V první části práce jsem nejdříve popsala samotný pojem deviace a sociální deviace a definovala pojem normality jako stavu, který popisuje, co je ve společnosti považováno za normální. Dále jsem uvedla jednak klasifikaci sociálních deviací a jednak stručný přehled teorií sociálních deviací tak, jak se v průběhu historie vyvíjely. Poté jsem se zaměřila na protiprávní jednání, jako podmnožinu výše popsaného jednání sociálně deviantního.

V druhé části práce věnující se vztahu sociálních deviací a protiprávního jednání jsem nejdříve obecně vymezila rozdíly mezi sociálně deviantním jednáním a jednáním protiprávním. Pro názorné ukázky vztahu obou druhů jednání jsem si vybrala podskupinu sociálně deviantního jednání, sexuální deviace. Z části práce věnované konkrétním typům sexuálně deviantního jednání jednoznačně vyplývá, že pokud je jednání odchylné od společenských norem, může být společensky nevhodné až obtížné, nemusí být však nutně protiprávní. Takovým se stává až v situaci, kdy bude pro společnost nebezpečné a bude v rozporu s určitou právní normou. Sexuální delikty, které porušují základní lidská práva (právo na život, na důstojnost apod.), tak budou nejnebezpečnější formou (podmnožinou) sexuálně deviantního jednání a jako takové budou i upraveny právním řádem.

Shrnu-li tedy přínos diplomové práce, podařilo se mi jak v čistě obecné rovině, tak v rovině sexuálních deviací prokázat, že deviantní jednání samo o sobě ještě není jednáním protiprávním a může se pohybovat od deviací v pozitivním slova smyslu po deviace zcela negativní, které však nutně nemusí být jednáním společensky nebezpečným a hodným nějakého výrazného postihu. Naproti tomu zejména v oblasti sexuálních deviací lze najít takové chování, které nejen že je protiprávní, ale vyznačuje se velkým stupněm společenské nebezpečnosti. V takovém případě je, jak v oblasti prevence, tak v oblasti následného postihu, nutno postupovat důsledně a v souladu s příslušnými zákony, protože sexuální trestné činy jsou, přes malou četnost jejich výskytu, jedněmi z nejnebezpečnějších jednání pro společnost i jednotlivce.

## Summary of diploma work

In my diploma work called „Social deviation and unlegal dealing“ I directed attention to problems of social deviation and unlegal dealing, specially to differences between this two types of dealing. Aim of my work is to determine points of contact but mainly differences between social deviation and unlegal dealing.

At first chapter I made analysis of term social deviation. To this purpose I explaned, what means terms deviation and social deviation, as wandering from certain social rules. Then I described what is social norm, as some rule in human society and what is normality, because social deviation is distinct from this „normal“ dealing.

Second chapter discusses different definition of social deviation. There is two basic approaches: traditional and actual. Between traditional approaches we can remember absolute, moral, legal, medicine and statistic. Normative and reactive conception come under actual approaches.

In chapter three there are types of social deviation. Social deviation can be positive and negative, primary and secondary, social deviation can be divided in compliance with type of broken norm, subject of dealing, object and aim orientation.

Compendium of theories of social deviation includes three types of theories: biological, psychological and social. Under social tehories of deviation come structural and functional theory, theory of conflict and interpretative theory.

Further part of work deals with unlegal dealing. At first it explains what is law and sense of law. Then it describes term of legal norm. Legal norm is type of social norm, which can be enforced by authority of state apparatus. Second section is dedicated to relation between legal norm and human dealing. There are two eventualities - human can behave in time with law or they can break this law. Then we speak about unlegal dealing.

Second part of my diploma work is dedicated to relation between social deviation and unlegal dealing. At first there are discussed the main differences between this two types of dealing. These differences result from previous chapters.

There are four main differences between social deviation and unlegal dealing. At first there is difference in breaking norm. Social deviation breaks social norms, unlegal dealing breaks only one part of social norms, legal norms. Second distinction is, that social deviation can be positive or negative. Unlegal dealing is only negative. Then, social deviation doesn´t mean only dealing as unlegal dealing, it can be some social, psychologic or physic

characteristic. Last, main difference iare sanctions. Social deviation are less punished by sanction than unlegal dealing. Unlegal dealing has formal sanctions described in legal norms.

Then, for better understanding of relation between social deviation and unlegal dealing, there is choosed one section of social deviation, sexual deviation. Preliminary I determined normality in sexual behaviour and then such types of dealing, which differ from norms of sexual behaviour. There are two types of sexual deviation - deviation in activity and deviation in object.

Under deviation in activity come violent sexual behaviour and exhibitionism. Violent sexual behaviour is in generality unlegal dealing too. Main types of crimes, which can be commited with sexual violence are rape and sexual murder. But then exhibitionism is less sociable dangerous dealing, so it can be only sexual deviation, without legal norm regulated this type of dealing. But there can be crimes or penal offence commited too.

Deviation in object includes paedophilia and fetishism. In past homosexuality was considered as deviation in object. But now in Czech republic homosexuality is no more unlegal dealing since 1961. In compliance with sociologic research from 2003 only 11 % of czech people view homosexuality as deviaton.

Phaedophilia means sexual activities with children under 15 years. Because children are group of people, which must be very protected, any sexual activity with children under 15 years is punishable. There are crimes of sexual abuse of children, endangering education of children, temptation to sexual intercouse and so on.

Fetishism means behaviour of people, which like some certain material things and make sexual activities with them. Fetishism is dealing, which is the least dangerous. It is only sexual deviation, not unlegal dealing. But people, which likes certain thing (for example women´s underwear) can stole them and commit crime of larceny.

In whole diploma work is adverted to fact, that social deviation and unlegal dealing are different terms. Social deviation by itself isn´t unlegal dealing and can vary from deviation in positive sense to deviation negative. Negative deviation again mustn´t be social dengerous dealing and impeachable. Opposite of this mostly in area of sexual deviation can be found such behaviour, which is not only unlegal, but very dangerous for society.

## Seznam použitých pramenů:


**1. Knižní díla:**

- Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992.
- Harvánek J. a kol. Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002.
- Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.
- Hungr a kolektiv. Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993.
- Chmelík, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál s.r.o., 2003.
- Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995.
- Komenda, A. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Historická východiska a základní teoretické přístupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999.
- Munková, G. SOCIÁLNÍ DEVIACE. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001.
- Urbanová, M. Sociální kontrola a právo. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998.
- Varvařovský, P. ZÁKLADY PRÁVA.O právu, státě a moci. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004.
- Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Masarykova univerzita, 1994.
- Večeřa, M. Urbanová, M. Základy sociologie práva. Brno : Doplněk, 1996 .
- Weinberger, O. Norma a instituce (Úvod do teorie práva). Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 1995.
- Weiss, P. Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba. Praha: Portál, s.r.o., 2002.

**2. Časopisecká díla:**

- Wanatowiczová, K. Sex na hraně. Týden, 2004, č. 4, s. 32 - 38.

**3. Právní předpisy:**

- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon
- Zákon č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon
- Zákon č. 144/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

**4. Elektronické prameny:**

- Brichcín, S. Spilková, J. Alkohol a jeho vztah k sexuální kriminalitě [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2002/02_02/brichcin.html.
- Weiss, P. Sexuální agrese - oběti a pachatelé [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/weiss.html.
- Weiss, P. Sexuální vrazi [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://obchod.studovna.cz/scripts/detail.asp?id=481
- Skoblík, J. Sexualita a její deviace na křesťanském pozadí [citováno 15.3.2006]. Dostupný z: http://ktf.cuni.cz/~skoblik/sexualita.htm
- Uzel, R. Sexuální úchylka nemusí znamenat deviaci [citováno 31.3.2006]. Dostupný z: http://novinky.cz/03/90/88.html
- Informační centrum pro mládež - IDM - MŠMT. Deviace - základní informace [citováno 20.3.2006]. Dostupný z: http://www.icm.cz/cz/tema/zdravi/deviace_zakladni_info.asp
- Uzel, R. Neplacený sexuální delikt ženy [citováno 31.3.2006]. Dostupný z: http://macany.blog.cz/0601/neplaceny-sexualni-delikt-zeny
- Weiss, P. Homosexualita [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://www.planovanirodiny.cz/clanky/homosexualita
- Homosexualita [citováno 21.3.2006]. Dostupný z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Homosexualita
- Názory veřejnosti [citováno dne 6.4.2006]. Dostupný z: http://www.004.cz/view.php?cisloclanku=2005071526-h--homosexualita-verejnost
- Široký, J. Zdraví: Sexuální vrazi [citováno 6.4.2006]. Dostupný z: http://archiv.neviditelnypes.zpravy.cz/clanky/2002/08/24155_79_0_0.html
- Ministerstvo vnitra ČR. Informace o zjištěné trestné činnosti v České republice za tři čtvrtletí roku 2005 (ve srovnání se třemi čtvrtletími roku 2004) [citováno 2.4.2006]. Dostupný z: www.mvcr.cz/2003/odbor/obp/infor3.doc

- Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality. Strategie prevence kriminality na léta 2004 - 2007 [citováno 7.4.2006]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004/strategie.html
- Informace o programu DAPHNE II vyhlášeném Evropským parlamentem a Radou [citováno11.4.2006]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/prevence/zpravy/2004/daphne.html
- Občanské sdružení Interaktiv.cz. Tisková zpráva z průzkumu [citováno 18.4.2006]. Dostupný z: http://www.interaktiv.cz/interaktiv/ti1.phtml

**4. Přednášky:**

- Urbanová, M. Kriminalita jako fenomén moderní doby. Předneseno na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity dne 20.11.2001.